

AUDYT I ZARZĄDZANIE

MAGAZYN IIA

Magazyn Instytutu Audytorów Wewnętrznych IIA Polska, Kwartalnik numer 3(23)2019

ISSN 2450–9582

Instytut Audytorów
Wewnętrznych IIA Polska

STOPKA REDAKCYJNA

ISSN 2450–9582

Redaktor naczelny:

IWONA BOGUCKA

Sekretarz redakcji:

RENATA ZYSIAK

Kolegium Redakcyjne:

DR MIROSŁAW CZAPIEWSKI

DR LECH JĘDRZEJEWSKI

DR ROMANA KAWIAK

DR ANDRZEJ KULIK

DR RAFAŁ TYSZKIEWICZ

OLGA PETELCZYK

MACIEJ PIOŁUNOWICZ

Rada Programowo-Naukowa:

PROF. DR HAB. AGNIESZKA BITKOWSKA

PROF. DR HAB. GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI

PROF. DR HAB. JERZY PIOTR GWIZDAŁA

PROF. DR HAB. BOLESŁAW RAFAŁ KUC

PROF. DR HAB. BARTŁOMIEJ NITA

DR AGNIESZKA BOBOLI

DR WIESŁAW KARLIŃSKI

DR KRZYSZTOF PAKOŃSKI

DR JOANNA PRZYBYLSKA

Redaktor prowadzący:

KATARZYNA CELIŃSKA

Wersję pierwotną (referencyjną) czasopisma stanowi wydanie elektroniczne.

Autor, przekazując Redakcji tekst opracowania, które zostanie przyjęte do druku, przenosi wyłączne prawo do jego publikacji (prawa autorskie i wydawnicze oraz prawo do sublicencji). Redakcja zastrzega sobie możliwość dokonywania skrótów i zmian oraz poprawek stylistycznych, językowych i interpunkcyjnych.

Przedruk wymaga zgody wydawcy, cytowanie – powoływanie się na źródło cytowania „Audyt i Zarządzanie”.

Wydawca:

Instytut Audytorów Wewnętrznych IIA Polska
ul. Świętokrzyska 20 pokój 520, Warszawa 00-002

Kontakt:

Instytut Audytorów Wewnętrznych IIA Polska
ul. Świętokrzyska 20 pokój 520, Warszawa 00-002
telefon: +48 (22) 110 08 13, +48 602 455 322
mail: office@iia.org.pl,
fax: +48 (22) 247 83 78

Skład i łamanie:

Iwona Bogucka

Okładka:

Marcin Boguś

ISSN 2450-9582

Spis treści

1. Metody oceny audytu wewnętrznego w jednostkach sektora finansów publicznych.....	6
2. Rachunkowość kreatywna - kształtowanie obrazu sprawozdania finansowego	24
3. Relacja z Konferencji	56
4. Doroczna Konferencja IIA Polska	59
5. Relacja ze spotkania szkoleniowego kół regionalnych i koła Audytorów Jednostek Administracji Publicznej IIA Polska „Audyty wewnętrzne - jak zwiększyć zgodność i efektywność	62
6. Projekty	67
7. Reklama.....	68
8. Informacja	69

Szanowne Panie, Szanowni Panowie,

Przedstawiamy kolejny numer magazynu IIA Polska „Audyt i Zarządzanie” o numerze ISSN 2450–9582. Znajdziecie w nim Państwo niezwykle ciekawe i inspirujące artykuły oraz informacje, które mamy nadzieję, będą dla Państwa przyczynkiem do dyskusji, refleksji, działania, sięgania po prezentowane rozwiązania, doświadczenia, jak również polecane przez Redakcję publikacje z zakresu audytu wewnętrznego, kontroli wewnętrznej, ryzyka zarządzania itp.

W imieniu swoim i Kolegium serdecznie zapraszam do wymiany doświadczeń i współpracy poprzez tworzenie artykułów, felietonów, recenzji książek godnych polecenia, sprawozdań z konferencji.

Redakcja Magazynu czeka na artykuły, które będą źródłem ciekawych informacji, refleksji, tematem do dyskusji, a przede wszystkim inspirującą lekturą dla każdego naszego czytelnika. Więcej informacji znajduje się na stronie Instytutu Audytorów Wewnętrznych IIA Polska.

Iwona Bogucka

1. Metody oceny audytu wewnętrznego w jednostkach sektora finansów publicznych¹

Wstęp

Rozważania poświęcone są opisowi metod oceny audytu wewnętrznego. Ocena audytu wewnętrznego jest podstawą ustalenia indywidualnej opinii o wartości całokształtu pracy wykonywanej przez audytora wewnętrznego, czyli o jego funkcjonowaniu.

Celem opracowania jest przybliżenie istoty oceny audytu wewnętrznego oraz praktycznego jej przeprowadzenia, aby osiągnąć zapewnienie i poprawę jakości audytu wewnętrznego, co powinno przekładać się na poprawę efektywności funkcjonowania danej jednostki, w której audyt jest prowadzony. Dlatego też tak istotną rolę odgrywa właściwy poziom kompetencji i umiejętności indywidualnych każdego audytora wewnętrznego. Nie ma znaczenia, czy jest to stanowisko jednoosobowe, czy też jest on członkiem wieloosobowej komórki audytu wewnętrznego. Wymagania stawiane audytowi wewnętrznemu są bardzo wysokie i cały czas rosną, gdyż sprawozdania z zadań audytowych coraz częściej stają się podstawą podejmowania decyzji nawet o znaczeniu strategicznym dla jednostki. Przedmiotem działalności audytu wewnętrznego jest ocena funkcjonowania kontroli zarządczej w danej jednostce, której to skuteczność, adekwatność i efektywność bezpośrednio przekłada się na możliwość osiągnięcia wyznaczonych celów danej jednostki.

Audyt wewnętrzny ocenia i doradza kierownictwu jednostki, więc sam w swej istocie musi dawać zapewnienie o profesjonalizmie swych działań, dlatego też podawany jest systematycznym ocenom w ramach tzn. samokontroli, ale i przez niezależne osoby lub podmioty z zewnątrz. Natomiast wyniki ocen audytu wewnętrznego podnoszą jego znaczenie w jednostce oraz przyczyniają się do wzrostu jakości świadczonych usług, wymagając od audytorów ciągłego doskonalenia swojej wiedzy i umiejętności. Aby audyt mógł w pełni realizować własne zadanie w jednostce, którym jest przysporzenie wartości jednostce (i innym zainteresowanym wynikami audytu), poprzez obiektywne zapewnienie w istotnych kwestiach oraz przyczynić się do poprawy skuteczności i wydajności procesów tj. ładu organizacyjnego, zarządzania ryzykiem i kontroli, musi działać zgodnie ze standardami oraz kodeksem etyki,

¹ Aleksandra Lutomska, absolwentka Studiów Podyplomowych „Audyt wewnętrzny w jednostkach sektora finansów publicznych” Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.

które są dla niego wskazówkami osiągnięcia oczekiwanego przez niego celu (Bednarek P., 2015).

1. Bieżące monitorowanie działalności

Prowadzenie audytu wewnętrznego w jednostkach sektora finansów publicznych zostało uregulowane w dziale VI ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych. Dział ten wskazuje przede wszystkim na umiejscowienie audytu wewnętrznego w strukturze danej jednostki, w której jest on prowadzony poprzez określenie, że jest on działalnością niezależną i obiektywną, której celem jest wpieranie kierownictwa w realizacji celów i zadań przez ocenę kontroli zarządczej, prowadzenie czynności doradczych oraz bezpośrednio podleganie kierownikowi danej jednostki (ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych, art. 272 i 280). Mając na uwadze powyższe uregulowania funkcja audytu wewnętrznego w jednostce realizowana jest przez samodzielną komórkę organizacyjną (jedno lub wieloosobową), której zwierzchnikiem jest kierownik jednostki. Ponadto jej działalność musi być zupełnie niezależna od kierownictwa, które może ewentualnie dawać wskazówki związane z obszarami, które mają być uwzględnione w jej działalności. Dlatego też, tak ważne jest unormowanie swego rodzaju kontroli działalności audytu wewnętrznego poprzez dokonywanie jego oceny.

Audyt wewnętrzny powinien stanowić wsparcie kadry zarządzającej, dlatego też tak ważna jest jego jakość, która nie dotyczy tylko zapewnienia, że działalność audytu wewnętrznego jest zgodna z przepisami i wytycznymi. Należy postrzegać ją również jako zdolność dostarczania informacji i wartości, które usprawnią funkcjonowanie jednostki (Przybylska, 2010: 48).

Źródło obowiązkowej oceny audytu wewnętrznego znajduje się w Międzynarodowych standardach audytu wewnętrznego dla jednostek finansów publicznych. W grupie standardów 1300 Program zapewnienia i poprawy jakości oraz 1311 – ocena wewnętrzna i 1312 ocena zewnętrzna - w treści standardów zastąpiono słowo „powinno” na „musi”, co oznacza zgodnie z wyjaśnieniem do standardów bezwarunkowy wymóg stosowania. Natomiast przed wydaniem tego komunikatu konieczność przeprowadzania ocen audytu wewnętrznego sprowadzała się słowa „powinien” co oznacza, że oczekuje się zgodności ze standardem, lecz przy stosowaniu profesjonalnego osądu okoliczności – dopuszcza się odstępstwa od stosowania. Do chwili obecnej po kolejnych zmianach komunikatów Ministra Rozwoju i Finansów treść standardów grupy 1300 pozostały bez zmian.

Sama ocena audytu wewnętrznego stanowi stały element działalności audytowej, której obowiązek przeprowadzania wynika ze standardu atrybutów nr 1300 – Program zapewnienia i poprawy jakości. Jak wynika z tego Standardu, zarządzający audytem wewnętrznym musi opracować i realizować program zapewnienia i poprawy jakości, który powinien objąć swym zakresem wszystkie aspekty działalności audytu wewnętrznego. Program ten jest opracowywany w celu stworzenia podstaw do dokonania oceny działalności audytu wewnętrznego i potwierdzenia jego zgodności ze Standardami oraz oceny audytorów wewnętrznych w zakresie stosowania przez nich Kodeksu etyki. Ponadto program ten służy ocenie wydajności i skuteczności audytu wewnętrznego, a także identyfikacji możliwości poprawy jego funkcjonowania (Definicja 2016).

Należy zauważyć, że zgodnie ze Standardami w programie zapewnienia i poprawy jakości musi znaleźć się ocena audytu wewnętrznego, która jest podstawowym elementem tego programu. Program ten opiera się na przeprowadzaniu ocen, które obejmują swym zakresem (Wytyczne, 2012a):

- 1) zgodność z definicją, Kodeksem etyki i Standardami;
- 2) adekwatność karty audytu wewnętrznego, procedur i zasad, celów audytu wewnętrznego;
- 3) wkład audytu wewnętrznego w procesy ładu organizacyjnego, kontroli i zarządzania ryzykiem;
- 4) zgodność z obowiązującym przepisami i regulacjami;
- 5) skuteczność ciągłych działań usprawniających i stosowania dobrych praktyk;
- 6) zakres przysporzenia wartości dodanej usprawnienia operacyjnej działalności.

W związku z powyższym można jednoznacznie stwierdzić, że ocena audytu wewnętrznego, która jest elementem wykonawczym dla programu zapewnienia i poprawy jakości, będzie przeprowadzana w celu wykonania założeń dla tego programu.

Nie bez znaczenia jest również fakt, że sama wielkość struktur w danej jednostce audytu wewnętrznego nie wpływa na znaczenie i konieczność prowadzenia programu zapewnienia i poprawy jakości. Zatem obowiązek prowadzenia programu, tym oceny audytu wewnętrznego będzie dotyczył zarówno jednoosobowych, jak i wieloosobowych komórek audytu wewnętrznego. Wielkość komórki audytu wewnętrznego będzie, jednakże wpływać na zakres i narzędzia, które będą wykorzystywane do oceny (Wytyczne 2012a).

Dlatego też do oceny działalności stanowisk jednoosobowych audytu wewnętrznego zakres programu zapewnienia i poprawy jakości będzie znacznie ograniczony i poza sporządzaniem planu audytu na rok następny oraz sprawozdania z jego wykonania za rok poprzedni powinien zawierać:

- 1) sprawdzenie kompletności dokumentacji dotyczącej zadania audytowego;
- 2) listy kontrolne sprawdzające i zapewniające, że audytor działa w sposób zgodny z przyjętymi procedurami;
- 3) informacja od audytowanych i innych zainteresowanych audytem (może to być po zakończonym zadaniu lub okresowa);
- 4) coroczne samooceny;
- 5) oceny zewnętrzne.

W standardzie 1310 Międzynarodowych standardów praktyki zawodowej audytu ocena audytu wewnętrznego została podzielna na ocenę wewnętrzną oraz zewnętrzną (Definicja 2016).

Na podstawie Standardu 1311 - Oceny wewnętrzne - muszą obejmować: bieżący monitoring działalności audytu wewnętrznego oraz okresowe przeglądy w drodze samooceny lub wykonane przez inną osobę – ze struktur danej jednostki, pod warunkiem posiadania wystarczającej znajomości praktyki audytu wewnętrznego (Definicja 2016). Standard ten wprost warunkuje obowiązek stosowania obu tych metod. Metody te z samej nazwy wskazują, że różnią się częstotliwością ich przeprowadzania oraz szczegółowością badanego zakresu.

Bieżące monitorowanie audytu wewnętrznego polega na stałym przeglądzie, pomiarze skuteczności i jakości oraz nadzorze. Stanowi nieodłączną część codziennych czynności każdego audytora. Wykorzystuje się w nim procesy, narzędzia i informacje, które weryfikują pracę audytu wewnętrznego pod względem zgodności z Definicją audytu wewnętrznego oraz Standardami i Kodeksem etyki, a także innymi regulacjami prawnymi zewnętrznymi i wewnętrznymi przyjętymi w danej jednostce.

Zatem wykorzystywane procesy, narzędzia i informacje konieczne w tej ocenie będą odnosiły się do powyższych wytycznych względem, których w wyniku dokonywanej oceny będziemy chcieli uzyskać potwierdzenie zgodności lub odchyleń.

Wykorzystywanymi procesami i narzędziami do bieżącej oceny wewnętrznej będą (Wytyczne, 2012a):

- 1) nadzorowanie zadania;
- 2) listy kontrolne oraz narzędzia sprawdzające zgodność pracy audytorów z przyjętymi procedurami;
- 3) informację zwrotną od klientów i interesariuszy audytu sporządzona w trakcie jego trwania oraz po zakończeniu realizacji zadania w postaci poaudytowej;
- 4) regularny i udokumentowany przegląd dokumentacji dotyczącej zadania audytowego;

- 5) zarządzanie czasem, które obejmuje stan realizacji planu zadania audytowego;
- 6) analizę innych wskaźników efektywności (np.: zaakceptowanych zaleceń, cyklu audytu).

W poradnikach praktycznych można znaleźć różne mierniki oceny jakości i stopnia wykonania prac obejmują (Wytyczne 2012a):

- mierniki oceny procesu audytu wewnętrznego (np. ilość, jakość i ważność ustaleń, ilość rekomendacji, stopnia wykonania audytów, kwota oszczędności wynikająca z rekomendacji, techniki zapewnienia jakości, długość prac na zadaniach audytowych);
- mierniki satysfakcji uzyskane od klientów audytu - kierownictwa i audytowanych (np. wyniki badania opinii, procent wdrożonych rekomendacji, liczba wniosków o audyt, liczba skarg na audyt wewnętrzny).

Najprostszym z narzędziem wykorzystywanym do bieżących ocen są ankiety poaudytowe. Ankieta ta obejmuje poszczególne etapy przeprowadzenia zadania audytowego: planowanie, czynności audytowe, naradę zamykającą, sprawozdanie z przeprowadzenia audytu oraz ogólne informacje oceniające profesjonalizm samego audytora.

Kolejną metodą zaliczaną do bieżącej oceny jakości wykonywanej pracy przez audytorów jest nadzór kierowniczy sprawowany przez zarządzającego audytem lub wyznaczoną przez niego osobę. Nadzór powinien być prowadzony z należytą starannością, aby zapewnić odpowiednią jakość prac, osiągnięcie celów oraz ciągłe doskonalenie się audytorów.

Wymagania jakie powinien spełniać nadzór przeprowadzanych zadań audytowych określono w wyjaśnieniach do standardu 2340 - Nadzorowanie zadania, obejmuje on (Wytyczne 2012a):

- 1) zapewnienie przez audytorów odpowiedniej wiedzy, umiejętności i innych kompetencji niezbędnych do wykonania zadania;
- 2) udzielenie audytorom odpowiednich instrukcji na etapie planowania zadania i zatwierdzenie programu zadania;
- 3) przegląd realizacji zadania zgodnie z przyjętym programem (wszelkie ewentualne zmiany programu zostały uzasadnione i zatwierdzone);
- 4) zatwierdzenie zebranej przez audytorów dokumentacji, która stanowi podstawy do sformułowania ustaleń, wniosków i zaleceń z zadania;
- 5) zapewnienie odpowiedniej jakości komunikacji poprzez przekazywanie informacji, które są dokładne, obiektywne, jasne, zwięzłe, konstruktywne i przekazane na czas;
- 6) zapewnienie osiągnięcia celów zadania;

- 7) umożliwienie podległym audytorom stałego rozwoju, zdobywania wiedzy, umiejętności i kompetencji.

Kolejnym przykładem listy kontrolnej oceniającej poziom zgodności ze Standardami, po realizacji zadania audytowego jest lista pytań zawartych w Załączniku nr 2. Kwestionariusz ten skupia się przede wszystkim na samym procesie przeprowadzenia zadania audytowego.

2. Przeglądy okresowe (samoocena audytu wewnętrznego)

Podobnie jak przy bieżącym monitorowaniu przeglądy okresowe są prowadzone w celu uzyskania oceny zgodności prowadzonych prac z Kartą audytu wewnętrznego wprowadzoną w danej jednostce, Standardami oraz Kodeksem etyki, a także stosowania Kodeksu etyki. Okresowe przeglądy wewnętrzne mogą być prowadzone zarówno w formie samooceny, jak i przez osoby posiadające certyfikaty QA lub inne odpowiednie kompetencje, umiejscowione poza komórką audytu wewnętrznego. Wyniki oceny wewnętrznej powinny być raportowane co najmniej raz do roku do kierownictwa jednostki. Przeglądy okresowe audytu wewnętrznego mogą być przeprowadzane w różnych formach, tj. (Sojka K., 2015: s. 127; Wytyczne 2012a):

- 1) rozmowy i ankiety kierowane do klientów audytu co najmniej dwa razy w roku;
- 2) samoocena przeprowadzana co najmniej raz do roku przez samych pracowników audytu wewnętrznego (przeprowadzenie samooceny w zasadzie nie różni się od realizacji zwykłego zadania audytowego – umożliwia ona zidentyfikowanie problemów i nieefektywności w procesie audytu oraz w otoczeniu zewnętrznym;
- 3) weryfikacja przeprowadzonej analizy ryzyk związanych z realizacją celów, które ujęte zostały w planie audytu;
- 4) przegląd dokumentacji dotyczącej zadań audytowych oraz pozostałej dokumentacji audytu wewnętrznego na którą składają się w szczególności: upoważnienie, dokumentacja związana z przygotowaniem planu audytu, plan audytu, sprawozdanie z przeprowadzenia audytu wewnętrznego oraz wyniki poprzednich ocen wewnętrznych i zewnętrznych audytu wewnętrznego;
- 5) przegląd dokumentacji dotyczącej zadań audytowych oraz pozostałej dokumentacji audytu wewnętrznego na którą składają się w szczególności: upoważnienie, dokumentacja związana z przygotowaniem planu audytu, plan audytu, sprawozdanie z przeprowadzenia audytu wewnętrznego oraz wyniki poprzednich ocen wewnętrznych i zewnętrznych audytu wewnętrznego;
- 6) przegląd wskaźników efektywności działalności audytu wewnętrznego oraz analiza porównawcza (benchmarking) w zakresie wdrażania dobrych praktyk ustanowionych zgodnie z procedurami i zasadami audytu ;

- 7) okresowe sprawozdania z działalności i wykonania planu audytu kierowane do kierującego jednostką lub komitetu audytu - jeżeli jest to wymagane.

W celu przeprowadzenia przeglądów okresowych można również połączyć wyżej wymienione metody, aby uzyskać wyższy stopień zapewnienia zgodności z profesjonalną praktyką zawodową audytu wewnętrznego. Przegląd może dotyczyć zarówno sprawdzenia dokumentacji pod względem kompletności, aż po wnikliwą analizę wniosków i wyników ustalonych podczas zadania audytowego. Przegląd powinien być dokonywany, jeżeli to możliwe przez członków zespołu audytowego niezaangażowanych w realizację danego zadania - zasada podwójnych par oczu.

Najbardziej powszechną i najpopularniejszą metodą oceny audytu wewnętrznego w ramach przeglądów okresowych jest samoocena, która przeprowadzana jest z wykorzystaniem kwestionariuszy. Również Departament Audytu Sektora Finansów Publicznych preferuje tą formę przeprowadzania samooceny. W wytycznych do samooceny Departament przedstawił kwestionariusz, który przeglądowo dotyczy podzielonych według określonych kryteriów obszarów działalności audytu, które można przypisać do odpowiednich Standardów, tj. (Sojka K. 2015: s. 127-129):

- 1) proces utworzenia komórki audytu wewnętrznego lub odpowiednio samodzielnego stanowiska;
- 2) zarządzanie komórką audytu wewnętrznego w ramach którego – ujmowane są procedury audytu oraz realizacja zadań komórki audytu;
- 3) ocena biegłości i należytej staranności, które sprawdzić audytorzy działania audytorów oparte są o odpowiednie uprawnienia, posiadają wiedzę, umiejętności oraz niezbędne kwalifikacje do realizacji planu audytu; czy doskonałą się zawodowo oraz wspierają swoją działalność przynależąc od jednostki zrzeszających audytorów wewnętrznych, dzięki czemu wspierać się poprzez wymianę doświadczeń, poglądów oraz dobrych praktyk;
- 4) ocena realizacji zapewnienia jakości i efektywności przy prowadzeniu zadań audytowych – która ocenia stopień realizacji programu zapewnienia i poprawy jakości poprzez realizację wybranych elementów wykorzystywanych dla realizacji tego planu;
- 5) ocena realizacji planu audytu – obejmująca proces planowanie, przeprowadzanie zadań zapewniających poprzez weryfikację poszczególnych elementów wymaganych przy realizacji tych zadań zgodnie ze Standardami oraz wewnętrznymi procedurami; ocena czynności doradczych – obejmująca proces ich przeprowadzania oraz realizacji.

Stosownie przeglądowego kwestionariusza powinno być uregulowane w Programie zapewnienia i poprawy jakości. Stosując ten kwestionariusz należy odpowiednio go zmodyfikować uwzględniając formę organizacyjną jednostki, w której audyt jest prowadzony oraz wielkość komórki, której dotyczy samoocena, powinien również uwzględniać procedury wewnętrzne.

Zgodnie z *Wytycznymi do samooceny audytu wewnętrznego w jednostce sektora finansów publicznych* (Wytyczne..., 2012b), pomimo, że nie trzeba ich stosować obowiązkowo, gdyż nie są źródłem prawa, stanowią one praktyczne narzędzie od przeprowadzania corocznej samooceny systemu audytu wewnętrznego. Pomagają one zidentyfikować obszary i elementy audytu wewnętrznego, które wymagają poprawy i ulepszeń. Mogą one stanowić ramowe wskazówki do przeprowadzania samooceny, które należy dostosowywać do celów i zadań w danej jednostce, a także do jej otoczenia. Kwestionariusz przygotowany do samooceny powinien również uwzględniać wyniki samooceny z lat poprzednich (Wytyczne 2012b)

Samoocena przeprowadzana jest przez kierownika komórki audytu lub wyznaczoną inną osobę, która cechuje się największym doświadczeniem zawodowym i odpowiednimi kwalifikacjami. Oczywiście jeżeli struktura komórki audytu wewnętrznego na to pozwala. Samoocena przede wszystkim powinna być adekwatna do specyfiki organizacyjnej danej jednostki.

Korzystając z Wytycznych należy zauważyć, że pytania zawarte w kwestionariuszu powinny być tak skonstruowane, że przy odpowiedziach negatywnych jednoznacznie uzyskamy wskazanie obszarów wymagających poprawy. Samoocenę można przeprowadzać wybierając do próby dowolną liczbę zakończonych zadań zapewniających oraz doradczych.

Przeprowadzanie samooceny przy uwzględnieniu Wytycznych pozwala dokonać oceny działalności komórki audytu wewnętrznego, której wyniki mają zapewnić o zgodności jej działalności ze Standardami, co przekłada się w końcowym efekcie na jakość świadczonych usług, a w rezultacie usprawnienie działalności i osiągnięcie celów jednostki. Wyniki samooceny muszą zostać odpowiednio udokumentowane, aby móc przedstawić je kierownikowi jednostki lub stanowić podstawę kolejnych ocen – zewnętrznych oraz być wykorzystywane o ewaluacji audytu wewnętrznego.

Rzetelnie przeprowadzone przeglądy okresowe audytu wewnętrznego stanowią podstawę przygotowania komórki audytu wewnętrznego od przeprowadzenia oceny zewnętrznej. A przeprowadzone bezpośrednio przed taką oceną mogą stanowić podstawę tej oceny, co znacznie może ułatwić i ograniczyć koszty jej przeprowadzenia oraz czasochłonność (Wytyczne 2012b).

Najbardziej obiektywnym punktem odniesienia powinny być dla zarządzającego audytem wewnętrznym informacje uzyskiwane ze źródeł zewnętrznych, które standaryzują efektywność audytu wewnętrznego poprzez tworzenie np. statystyk wykonalności planu. Najbardziej przydatnymi w tym zakresie są sprawozdania publikowane przez Ministerstwo Finansów, zasoby i działalność doradczą Stowarzyszenia Audytorów Wewnętrznych IIA Polska i inne źródła informacji, które pomagają ujednolicać praktykę oraz dawać wskazówki, aby praktyka audytu wewnętrznego była powadzona na jak najwyższym poziomie.

3. Pełna ocena zewnętrzna

Międzynarodowe standardów praktyki zawodowej audytu wewnętrznego wyróżniają przeprowadzanie oceny w formie pełnej zewnętrznej lub samooceny z niezależną walidacją. Warunkiem przy przeprowadzania w tych formach samooceny jest niezależność i profesjonalizm osoby lub zespołu ją przeprowadzającego oraz posiadają odpowiednie kompetencje w zakresie praktycznym przeprowadzania audytu wewnętrznego i procesie oceny zewnętrznej. Oceny zewnętrzne muszą być przeprowadzane co najmniej raz na pięć lat. Określenie „co najmniej” oznacza, że ocen te częstotliwość tych ocen może być większa, jest to uzależnione od uregulowań wewnętrznych w danej jednostce, w szczególności programu zapewnienia i poprawy jakości przyjęte przez kierownictwo oraz uzgodnione z radą (organem nadzorczym w danej jednostce) (Definicja 2016).

Oceny zewnętrzne obejmują swym zakresem całą działalność audytu wewnętrznego na przełomie kilku lat pod kątem zgodności ze Standardami i Kodeksem etyki oraz Definicją audytu wewnętrznego. Mogą również być ukierunkowane na wprowadzenie zleceń usprawniających. Szeroki zakres ocen zewnętrznych powinien obejmować przede wszystkim (Wytyczne 2012a):

- 1) zgodność z definicją audytu wewnętrznego, Standardami i Kodeksem etyki oraz wprowadzoną kartą audytu wewnętrznego, planami, zasadami oraz procedurami i dobrymi praktykami, a także z innymi wymogami prawnymi i regulacjami, które dana jednostka jest zobowiązana stosować i przestrzegać, związanych z przede wszystkim z formą organizacyjną i przedmiotem działalności;

- 2) oczekiwania wobec audytu wewnętrznego formułowane przez kierownictwo wszystkich szczebli organizacyjnych danej jednostki oraz organów nadzorczych i interesariuszy;
- 3) zintegrowanie działalności audytu wewnętrznego z wszystkimi procesami odpowiedzialnymi za kształtowanie ładu organizacyjnego, obejmującego odpowiednie procesy i struktury służące osiągnięciu celów;
- 4) wykorzystywane narzędzia i techniki podczas prowadzonych działań audytowych;
- 5) specyfikę struktury komórki audytu wewnętrznego pod względem wiedzy i doświadczenia oraz realizację procesu ciągłego doskonalenia swoich kompetencji i umiejętności;
- 6) efektywność działalności audytu wewnętrznego poprzez ustalenie wielkości przysporzonej wartości dodanej oraz stopnia ulepszenia działalność procesów i struktur jednostki, w której audyt jest prowadzony.

Najbardziej obiektywnym punktem odniesienia powinny być dla zarządzającego audytem wewnętrznym informacje uzyskiwane ze źródeł zewnętrznych, które standaryzują efektywność audytu wewnętrznego poprzez tworzenie np. statystyk wykonalności planu. Najbardziej przydatnymi w tym zakresie są sprawozdania publikowane przez Ministerstwo Finansów, zasoby i działalność doradcza Stowarzyszenia Audytorów Wewnętrznych IIA Polska i inne źródła informacji, które pomagają ujednolicać praktykę oraz dawać wskazówki, aby praktyka audytu wewnętrznego była powadzona na jak najwyższym poziomie.

Właściwie przeprowadzone oceny zewnętrzne jak wspomniano już na wstępie, zgodnie ze Standardami, muszą uwzględniać odpowiedni czas ich przeprowadzenia, kwalifikacje, niezależność i obiektywizm zespołu oceniającego. Okres pomiędzy ocenami zewnętrznymi powinien być dostosowany do istotnych zmian w funkcjonowaniu komórki audytu wewnętrznego oraz do działalności jednostki, gdyż oceny wewnętrzne nie są wystarczającą formą uzyskania transparentnych i obiektywnych wyników. Odpowiednie kompetencje osób przeprowadzających ocenę potwierdzona uzyskanymi certyfikatami, profesjonalna biegłość w stosowaniu Standardów i najlepszych praktyk oraz przeszkolenie z zakresu metodologii oceny jakości. Spełnianie tych warunków powinno również być wykazane w przynajmniej trzyletnim doświadczeniu tych osób poprzez zajmowanie stanowiska kierowniczego w komórce audytu wewnętrznego lub stanowisku doradczym (wymagania te dotyczą zespołu oceniającego jako całości). Zatem do kręgu osób, które mogłyby wejść w skład zespołu są np.: osoby dokonujące przeglądów zapewniania jakości ze Stowarzyszenia Audytorów Wewnętrznych IIA, pracownicy organów regulacyjnych, konsultanci, audytorzy zewnętrzni, inni dostawcy profesjonalnych usług oraz audytorzy wewnętrzni spoza jednostki, których działalność również podlega ocenom zewnętrznym. Kolejnym ważną przesłanką ocen zewnętrznych jest

niezależność pod względem organizacyjnym, która jest jednym z podstawowych warunków przeprowadzenia oceny zewnętrznej. Należy ją rozumieć szeroko, gdyż dotyczy również wszelkich podmiotów powiązanych z daną jednostką organizacyjnie i funkcjonalnie. Równie ważnym warunkiem wykluczenie jakiegokolwiek konfliktu interesów w odniesieniu do ocenianej jednostki oraz pojedynczych osób z jej struktury. Istnienie nawet potencjalnego konfliktu interesów daje podstawy do uznania działań osób oceniających za niewiarygodne i nie obiektywne. (Wytyczne 2012a).

W praktyce można spotkać trzy metody przeprowadzania oceny zewnętrznej obejmujące jedną z form przeprowadzania takich ocen (pełnej zewnętrznej lub samooceny z niezależną walidacją):

- 1) ocena dokonywana przez niezależny zespół, który w żaden sposób nie jest związany z ocenianą jednostką, kierowany przez wykwalifikowanego i doświadczonego zawodowo audytora;
- 2) samoocena audytu wewnętrznego z niezależną walidacją, przeprowadzona przez wykwalifikowaną i niezależną osobę lub zespół;
- 3) przegląd partnerski.

Zastosowanie danej metody oceny audytu wewnętrznego powinno być poprzedzone analizą uzasadniającą wybór tej metody, a także potwierdzającą korzyści płynące z jej przeprowadzenia.

Pełna ocena zewnętrzna jest jedną z najbardziej obiektywnych i wnikliwych form przeprowadzenia oceny zewnętrznej, a także czasochłonną i kosztowną. Metoda ta polega na przeprowadzeniu oceny przez niezależny i wykwalifikowany zespół. Zespół oceniający wykonuje swoją pracę na miejscu, w jednostce, która podlega ocenie. Narzędziami wykorzystywanymi w tej ocenie są:

- bezpośrednie rozmowy z pracownikiem komórki audytowej, kierownictwem, pracownikami jednostki;
- badanie dokumentacji roboczej;
- analizy przeprowadzane na podstawie próbkowania obszaru podlegającego ocenie;
- sporządzanie zestawień, w których przeprowadza się analizy porównawcze wykorzystując dobre praktyki w badanym zakresie i odnosząc je do stanu faktycznego w jednostce ocenianej tzw. benchmarking.

Wyniki z przeprowadzonej oceny przekazywane są kierownictwu jednostki oraz organowi nadzoru. Sprawozdanie z oceny zewnętrznej potwierdza lub zaprzecza prowadzenie

audytu wewnętrznego zgodnie ze Standardami, Kodeksem etyki i definicją audytu oraz zawiera zalecenia wdrożenia możliwych usprawnień. Integralną częścią sprawozdania jest opracowany przez zarządzającego audytem wewnętrznym plan działań w postaci harmonogramu, określające termin i sposób wdrożenia zaleceń z przypisaniem osób odpowiedzialnych (Wytyczne 2012a).

4. Samoocena z niezależną walidacją

Metoda ta polega na dokonaniu walidacji samooceny przez niezależną i kompetentną osobę lub zespół. Zatwierdzają oni poprawność i prawidłowości przeprowadzenia samooceny i uzyskanych dzięki niej wyników.

Walidacja sama w sobie oznacza działania, które mają za zadanie potwierdzenie w sposób udokumentowany i zgodny z założeniami, że procedury, procesy, czynności i systemy rzeczywiście prowadzą do zaplanowanych wyników. Mając powyższe na uwadze, podstawą przeprowadzenia oceny zewnętrznej tą metodą jest samoocena, do której oceniana jednostka powinna się odpowiednio przygotować i przeprowadzić. Oprócz analizy samooceny walidator dokonuje potwierdzenia wybranych czynności wykonywanych w ramach samooceny przez osoby ją sporządzające na miejscu, w jednostce oraz rozmawia z kierownictwem nadzorującym pracę komórki audytu.

Samoocena z niezależną walidacją kończy się zatwierdzeniem sprawozdania zarządzającego audytem wewnętrznym poprzez potwierdzenie zgodności prowadzonego w jednostce audytu wewnętrznego ze Standardami. W przypadku wykrycia rozbieżności sporządza się raport wyszczególniający obszary i zakres niezgodności ze standardami (Wytyczne 2012a).

5. Przegląd partnerski

Powszechnie stosowane w audycie wewnętrznym dobre praktyki umożliwiają przeprowadzenie obowiązkowej oceny zewnętrznej z wykorzystaniem tzw. przeglądów partnerskich. W przeglądzie partnerskim muszą uczestniczyć trzy strony w ramach wzajemnego porozumienia co do przeprowadzenia oceny zewnętrznej. Porozumienie to powinno obejmować podmioty, który przedmiot działalności jest tożsamy, pod względem organizacyjnym i operacyjnym, z tego samego sektora, resortu. Warunek zawarcia minimum trzystronnego porozumienia gwarantuje zachowanie niezależności oceny zewnętrznej, która jest priorytetem w przeprowadzaniu ocen zewnętrznych. (Wytyczne..., 2012a). Przegląd partnerski wymaga od stron porozumienia ujednolicenia stosowanych narzędzi do dokonania

oceny i odpowiedniego przygotowania obszaru podlegającego ocenie oraz właściwego przygotowania osób zajmujących się tym przeglądem.

Na podstawie powyższego opisu metod ocen zewnętrznych można stwierdzić, że pełna ocena zewnętrzna i samoocena z niezależną walidacją różnią się zakresem szczegółowości przeprowadzanego badania. Z samego założenia pełna ocena zewnętrzna jest bardziej obiektywna w swych wynikach niż samoocena z niezależną walidacją. Każda z tych metod ma swoje zalety i wady, które powinny być odpowiednio uwzględnione przy ich wyborze. Podstawowymi czynnikami, które je różnicują jest kosztowność, czasochłonność, szczegółowość badania, zaangażowanie pracowników oraz dostarczenie wartości dodanej, której nie gwarantuje samoocena z niezależną walidacją. Pełna ocena zewnętrzna jak i przegląd partnerski, który zawiera cechy tych dwóch metod może wydawać się optymalnym rozwiązaniem przy wyborze, gdyż poza niezależną oceną dodatkowo dostarcza jednostce również możliwość wymiany doświadczeń, informacji, poznania innowacyjnych rozwiązań, źródłem doskonalenia dobrych praktyk. Pozwala również standaryzować działalność jednostek funkcjonujących w tym samym obszarze działalności.

Mając na uwadze powyższe rozważania, należy zwrócić uwagę, że do zadań Ministra Finansów jako koordynatora audytu wewnętrznego w jednostkach sektora finansów publicznych należy przeprowadzanie ocen. Oceny te są autonomiczne w stosunku do ocen wewnętrznych i zewnętrznych, których obowiązek przeprowadzania wynika ze standardu 1312 – Oceny zewnętrzne (Definicja 2016). Minister Finansów jako koordynator prowadzi ocenę audytu wewnętrznego w jednostkach sektora finansów publicznych z wyłączeniem jednostek samorządu terytorialnego, naczelnich organów państwa, jednostek organizacyjnych obsługujących naczelne organy państwa i niewchodzących w skład administracji rządowej. Zarówno ustawa o finansach publicznych (Ustawa z 27 sierpnia 2009 r.: art. 292), jak i rozporządzenie Ministra Finansów w sprawie audytu wewnętrznego oraz informacji o pracy i wynikach tego audytu (Rozporządzenie z dnia 4 września 2015 r.) regulują jedynie oceny audytu wewnętrznego dokonywane przez Ministra Finansów. Zgodnie z rozporządzeniem ocena audytu wewnętrznego przeprowadzana jest przez upoważnionych pracowników Ministerstwa Finansów. Ocena kończy się sporządzonym na piśmie projektem wyników oceny. Kierownik jednostki ocenianej jest uprawniony do złożenia dodatkowych wyjaśnienia lub zastrzeżenia do projektu wyników, jak również przedstawić stanowisko Ministrowi Finansów do ich ostatecznego tekstu. Ustawa i rozporządzenie jednakże nie określają zakresu oceny oraz jej kryteriów. W związku z tym może ona dotyczyć całej działalności związanej z prowadzeniem audytu wewnętrznego pod względem zgodności z przepisami prawa

i standardami, ale także pod względem np. efektywności, jakości czy skuteczności. Przepisy prawa nie wskazują zatem na cel oceny. Można domniemywać, że oceny dokonywane przez Ministra Finansów stanowią swego rodzaju procedurę kontrolną, jednakże zakres jego związanych z koordynacją audytu wewnętrznego nie obejmuje uprawnień nadzorczych, a tym samym prawa wydawania wiążących zaleceń dotyczących organizacji i funkcjonowania audytu wewnętrznego (Hudzik K., 2016).

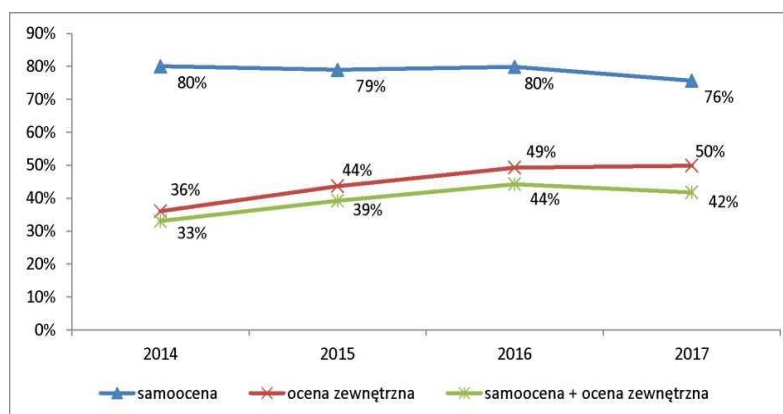
Cennym źródłem informacji na temat wywiązywania się jednostek z obowiązku dokonywania ocen rocznych i pięcioletnich – zgodnie ze Standardami jest opracowanie Ministerstwa Finansów z sierpnia 2018 r. Ministerstwo na podstawie zabranych informacji przeprowadziło analizę z realizacji elementów programu zapewnienia i poprawy jakości (Ocena 2018). Na podstawie sporządzonej oceny funkcjonowania audytu wewnętrznego w jednostkach sektora finansów publicznych w 2017 r. odnotowano spadek liczby jednostek, które przeprowadziły samoocenę z 76 % (419), a w latach 2014-2016 liczba ta stanowiła 80%.

W grupie jednostek, które przeprowadziły samoocenę 78 % (398) stanowiły jednostki, które zatrudniały audytora. Również w tej grupie odnotowano 4% spadek przeprowadzenia obowiązkowej samooceny, który w 2016 r. wynosił 82 %. Znaczna tendencja spadkowa dotyczy jednostek, w których samoocena przeprowadzana jest przez usługodawcę, na przełomie lat z 62 % w 2015 spadła do 46 % w 2017 r.

Natomiast zestawienie liczby przeprowadzanych ocen zewnętrznych utrzymuje się na stałym poziomie i w okresie 2013-2017 wynosiła ona 50 % (276), z czego 52 % (266) stanowiły jednostki zatrudniające audytora wewnętrznego 22 % (10).

W statystykach najniżej klasują się jednostki, w których przeprowadzana jest zarówno samoocena jak i ocena zewnętrzna - w badanym okresie liczba takich jednostek wynosiła 231, co stanowi 42 %. Na podstawie przedstawionych poniżej danych ilościowych można zauważyć, na stałym wysokim poziomie utrzymuje się praktyka stosowania samooceny audytu wewnętrznego (Ocena 2018).

Rysunek nr 1. Odsetek jednostek, w których realizowane są elementy programu zapewnienia i poprawy jakości w latach 2014-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Informacji.

Wobec powyższego pomimo istnienia obowiązku przeprowadzania oceny audytu wewnętrznego znaczna część jednostek do tego zobowiązanych nadal nie stosuje w pełni standardów. Źródło tej sytuacji może tkwić w braku w obecnym stanie prawnym odpowiednich narzędzi dyscyplinujących te jednostki. Sama ustawa o dyscyplinie finansów publicznych przewiduje tylko odpowiedzialność za nieprzewodzenia audytu wewnętrznego bez uwzględnienia konieczności prowadzenia jej zgodnie ze standardami.

Podsumowanie

Celem niniejszego opracowania było przybliżenie metod oceny audytu wewnętrznego, gdyż każdy audytor przy wykonywaniu swojej pracy musi swoje działania realizować pamiętając, że również on podlega ocenie i nie ma tu znaczenia czy obowiązek ten wynika z ustawy, czy z samych standardów. Dokonanie oceny wewnętrznej i zewnętrznej w ostatecznym rozrachunku daje możliwość ustalenia ewaluacji własnych dokonań.

Z upływem czasu od momentu wprowadzenia audytu wewnętrznego do sektora finansów publicznych tj. od 2002 r. świadomość osób zarządzających stale rośnie i coraz częściej audyt jest wykorzystywany ponad zwykłe zapewniania o zgodności. Rozliczenie audytu nie wiąże się wyłącznie z ilościowym ustaleniem liczby przeprowadzonych zadań zapewniających, wdrożonych rekomendacji czy czasu trwania audytu. Największe znaczenie ma jakość i efektywność oraz podnoszenie profesjonalizmu działania audytu w oparciu o Międzynarodowe Standardy Praktyki Zawodowej Audytu Wewnętrznego oraz Kodeks etyki. prowadzonego audytu. Ocena jakości ma również zapewnić stały rozwój działalności audytu wewnętrznego (Skoczylas i Nowak, 2011: s. 177).

Rola jaką pełni ocena audytu wynika z już samego jej umiejscowienia w Standardach, jako element programu zapewnienia i poprawy jakości, którego cele są analogiczne jak cele samego audytu, czyli przysporzenie wartości i usprawnienie działalności operacyjnej jednostki, a w tym samym usprawnienie pracy audytu wewnętrznego. Oceny audytu pomagają również polepszyć i zwiększyć współpracę komórek audytu audytowanymi oraz kierownictwem jednostek audytowanych (Poradnik 2011: 78). Każda z opisywanych metod oceny odgrywa istotne znaczenie, gdyż oceny wewnętrzne i zewnętrzne stanowią fundament dla poprawy jakości audytu, promocji i rozwoju zawodowego audytora wewnętrznego.

Porównując ocenę wewnętrzną do zewnętrzną, która również uwzględnia wyniki ocen wewnętrznych, ta ostatnia jest najbardziej wiarygodną i obiektywną. Jej niezbędnymi elementami są:

- 1) ocena w jakim stopniu funkcja audytu wewnętrznego odpowiada wymogom Międzynarodowych Standardów oraz odpowiednim przepisom krajowym (ustawie o finansach publicznych, wytycznym;
- 2) cena działania w ramach wdrożonej karty audytu oraz w odniesieniu do oczekiwań odbiorców, którymi może być, w zależności od rodzaju jednostki: Komitetów Audytu, Zarządów, Kierownik jednostki itp.;
- 3) identyfikacja możliwości poprawy wydajności i zwiększenia wartości audytu wewnętrznego dla jednostki;
- 4) analiza porównawcza (benchmark) z podobnymi jednostkami;
- 5) wypracowanie optymalnych rekomendacji mających na celu uzyskanie przez funkcję audytu wewnętrznego poziomu w pełni satysfakcjonującego.

Rozważając na temat ocen zewnętrznej audytu wewnętrznego należy pamiętać, że zewnętrzna ocena jakości nie jest audytem samych audytorów, lecz przeglądem procesów i praktyk w ramach funkcji audytu wewnętrznego (Poradnik2011:79).

Najważniejszymi efektami uzyskanymi po zakończeniu procesu są:

- 1) potwierdzenie zgodności działania z Międzynarodowymi Standardami oraz obowiązującymi krajowymi przepisami i regulacjami;
- 2) podniesienie rangi audytu wewnętrznego w jednostce;
- 3) porównanie działania audytu wewnętrznego z innymi podobnymi podmiotami;
- 4) propozycje rozwiązań dla poprawy efektywności działania;
- 5) opracowanie planu szkoleń dla komórek audytu wewnętrznego;
- 6) opracowanie raportu dla organów nadzorczych.

Bibliografia

1. Bednarek P. (2015). Wybrane determinanty tworzenia wartości dodanej przez audyt wewnętrzny w jednostkach sektora finansów publicznych – istniejący dorobek i kierunki dalszych badań. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 864. „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” nr 76, t. 2. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, s. 23–34. doi 10.18276/frfu.2015.76/2-02
2. Definicja audytu wewnętrznego, Kodeks Etyki, Międzynarodowe standardy praktyki zawodowej audytu wewnętrznego, tłumaczenie na język polski (2016), *Stowarzyszenie Audytorów Wewnętrznych IIA Polska, Warszawa*. Pobrane z <https://www.iaa.org.pl/onas/standardy>

3. Hudzik K. (2016). Wyniki oceny wewnętrznej i zewnętrznej audytu. Pobrane z <https://sip.legalis.pl/search-results.seam>
4. Komunikat nr 1 Ministra Finansów z dnia 19 lutego 2009 r. w sprawie standardów audytu wewnętrznego w jednostkach sektora finansów publicznych Dz. Urz. MF nr 2, poz.12
5. *Komunikat Ministra Rozwoju i Finansów z dnia 12 grudnia 2016 r. w sprawie standardów audytu wewnętrznego dla jednostek sektora finansów publicznych Dz. Urz. MRiF z 2016 r. poz. 28*
6. Kuchta A. (b.d.), Audyt musi wsłuchiwać się w potrzeby firmy, Infor.pl. Pobrane 30 kwietnia 2019 r. z <https://administracjasuperpremium.inforlex.pl/>
7. Ocena funkcjonowania audytu wewnętrznego w jednostkach sektora finansów publicznych w roku 2017, (2018). Departament Polityki Wydatkowej, Ministerstwo Finansów, Warszawa. Pobrano z http://www.wneiz.pl/nauka_wneiz/frfu/76-2015/frfu-76-t2-23.pdf
8. Poradnik samorządowca (2011). Audyt wewnętrzny w samorządach. Infor ekspert. Pobrane z <http://gamma.infor.pl/zalaczniki/i34/2011/007/i34.2011.007.0100.0001.pdf>
9. Przybylska J. (2010), Audyt wewnętrzny w sektorze publicznym, CeDeWu, Warszawa.
10. Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 4 września 2015 r. w sprawie audytu wewnętrznego oraz informacji o pracy i wynikach tego audytu (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 506)
11. Skoczylas A., Nowak W. A. (2011). Ewolucja audytu wewnętrznego w polskim sektorze finansów publicznych. Zeszyty teoretyczne rachunkowości, tom 63 (119), Warszawa. Pobrano z <https://ztr.skwp.pl/api/files/view/7616.pdf>
12. Sojka K. (2015). Metody wewnętrznej oceny funkcjonowania audytu w jednostce sektora finansów publicznych, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 864, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” nr 76, t. 2, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, 121-123. doi: 10.18276/frfu.2015.76/2-10
13. Ustawa z 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 869)
14. Winiarska K. (2007). Audyt wewnętrzny w 2007, Difin, Warszawa.
15. Wytyczne w zakresie programu zapewnienia i poprawy jakości (2012a). Departament Audytu Sektora Finansów Publicznych. Pobrane z https://mf-arch2.mf.gov.pl/c/document_library/get_file?uuid=cde04f02-547c-4018-a954-dbc653951f02&groupId=764034

16. Wytyczne do samooceny audytu wewnętrznego w jednostce sektora finansów publicznych (2012b). Departament Audytu Sektora Finansów Publicznych. Pobrane z https://mf-arch2.mf.gov.pl/ministerstwo-finansow/dzialalnosc/finanse-publiczne/kontrola-zarzadcza-i-audit-wewnetrzny/audit-wewnetrzny-w-sektorze-publicznym/metodyka/-/asset_publisher/SVp7/content/wytyczne-do-samooceny-audyty-wewnetrznego-w-jednostce-sektora-finansow-publicznych?

Internal audit evaluation methods in public finance sector units

Keywords: external evaluation, internal audit, management

Summary

Each auditor performing his open work positions that also includes his compulsory activities, evaluations and debates. Audit evaluation assessments and increasing opportunities to search for audit results in units of the financial sector, contributions to tractors, improving internal audit functions.

2. Rachunkowość kreatywna - kształtowanie obrazu sprawozdania finansowego²

Wstęp

Oszustwa księgowe nie są zjawiskiem nowym. Wcześniej jednak nie stanowiły one takiego zagrożenia dla stabilności światowego systemu finansowego jak dziś. Rynek kapitałowy, podobnie jak rynki towarów i usług oraz siły roboczej, przesądza o produktywności gospodarki. Pełni tę rolę poprzez kreowanie konkurencji między właścicielami kapitału, a tymi którzy go wykorzystują do finansowania działalności gospodarczej. Inwestorzy dążą do maksymalizowania swoich oszczędności, natomiast poszukujący go do sfinansowania przedsięwzięć gospodarczych, gwarantujących pomnożenie zaangażowanego w nich kapitału w stopniu satysfakcjonującym obie strony. Wynika z tego, że dostarczyciele kapitału konkurują ze sobą w dążeniu do uzyskania możliwie najwyższej stopy zwrotu za ich stopień ryzyka, natomiast poszukujący go konkurują między sobą, aby uzyskać kapitał po możliwie najniższym koszcie, przy uwzględnieniu ich stopnia ryzyka. Im bardziej efektywne są rynki kapitałowe, tym wyższa jest produktywność całej gospodarki. Uruchamiają one odpowiednio szybki ruch kapitałów z przedsiębiorstw gorszych do lepszych, eliminując tym samym z rynku podmioty które przynoszą straty.

Oszustwa księgowe są zjawiskiem niepokojącym tym bardziej, że podstawowe kategorie ekonomiczne, takie jak np. przychód, koszt, zysk, strata itp. nie mają innego samodzielnego bytu aniżeli ten, który jest wynikiem ich pomiaru w skali mikro-podmiotu, opartego na zasadach przyjętych jako podstawa systemu rachunkowości w danym kraju.

Wyniki tego pomiaru, dokonanego w pełnym obrachunkowym cyklu rachunkowości, prezentowane są w sprawozdaniach finansowych przedsiębiorstw i wykorzystane przez: wierzycieli, inwestorów, instytucje rządowe, pracowników, kontrahentów, społeczeństwo, a także zarządy przedsiębiorstw i instytucji.

Użytkownicy informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych mają prawo oczekiwać, że państwo dzięki instytucjom do tego powołanym ograniczy możliwości fałszownia sprawozdań finansowych przez zarządy przedsiębiorstw. Ograniczenie to leży także w interesie państwa: im wyższa jakość informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych,

² Iwona Kaczmarek absolwentka Studiów Podyplomowych „Audyt wewnętrzny w jednostkach sektora finansów publicznych” Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.

tym wyższa efektywność decyzji podejmowanych na ich podstawie, która prowadzi do wzrostu produktywności danej gospodarki. Dotyczy to szczególnie kapitałowych decyzji inwestycyjnych.

Powszechnie oczekuje się, że twórcy sprawozdań finansowych będą przedstawiać rzetelny obraz sytuacji danego przedsiębiorstwa, umożliwiając odbiorcom tych sprawozdań podejmowanie racjonalnych i trafnych decyzji dotyczących alokacji kapitału, oraz pozostałych rodzajów aktywności, którymi są oni zainteresowani (np. kontrahenci, organy podatkowe, sanitarne). Oszustwa księgowe stanowią zatem bezpośrednie zagrożenie nie tylko dla użytkowników sprawozdań finansowych przedsiębiorstw w postaci błędnych decyzji podjętych na ich podstawie, ale także dla fundamentalnych wartości społecznych.

Celem opracowania jest przedstawienie podstawowych technik stosowanych w popełnianiu oszustw księgowych. W pracy omówiono zarówno podstawy teoretyczne tych technik, jak i zaprezentowano przykłady praktyczne w tym zakresie.

1. Pojęcie rachunkowości kreatywnej i agresywnej

Pojęcie kreatywnej rachunkowości jest dość często błędnie utożsamiane, wyłącznie w negatywnym kontekście. Słowo kreatywna z łaciny „creatio” oznacza pozytywny. Osoba kreatywna to ktoś działający, z pomysłem, niekonwencjonalnie oraz oryginalnie. Dlatego rozwiązania kreatywne w rachunkowości mogą być kojarzone pozytywnie, jako działania zgodne z literą prawem, ukazujące rzetelny obraz sprawozdania finansowego dla wszystkich odbiorców. Rachunkowość kreatywna zauważa zmiany które dokonują się w podmiocie i bardzo szybko potrafi dostosować działania które w prawidłowy sposób obrazuje w sprawozdaniu finansowym, odbywające się w podmiocie procesy gospodarcze.

Rachunkowość kreatywna po raz pierwszy została zdefiniowana w literaturze brytyjskiej lat 90. XX wieku. B. Elliot i J. Elliot twierdzą iż: „rachunkowość kreatywna sugeruje, że zarząd przedsiębiorstwa przygotował informacje zawarte w sprawozdaniach finansowych w sposób satysfakcjonujący raczej jego samego aniżeli akcjonariuszy. Istnieje presja, aby pokazać on rosnące trendy zysku oraz przekonywujący bilans. Konsekwencją tego może być takie manipulowanie zapisami księgowymi, aby można było otrzymać pożądaną przez siebie kwotę zysku, przy jednoczesnym wyłączeniu niektórych zobowiązań z bilansu” [B. Elliott, J. Elliott, 2000, s. 567].

By w odpowiedni sposób zobrazować czym jest kreatywna rachunkowość należy przeanalizować czynniki takie jak: środowisko w jakim działa dana firma, uwarunkowania

polityczne i kulturowe, a także proces tworzenia się informacji w rachunkowości. Brak jednoznacznych norm prawnych dotyczących zasad rachunkowości, luki w przepisach oraz uwidacznianie się ich „ułomności” w procesach rachunkowości doprowadza do powstawania zjawiska zwanego rachunkowością kreatywną.

Podczas informowania społeczeństwa o aferach oraz skandalach dotyczących fałszowania sprawozdań finansowych bardzo często można spotkać się ze sformułowaniem iż występuje tam pojęcie „kreatywnej rachunkowości”. Poprzez przekazy medialne można powiedzieć iż rachunkowość kreatywna stała się pojęciem negatywnie odbieranym. Jeśli natomiast dochodzi do nadużyć księgowych, oszustw, błędów a także malwersacji są to zjawiska niezgodne z prawem a nie kreatywne.

Nagłaśniane w ten sposób przez media informacje dotyczące „rachunkowości kreatywnej” są błędne oraz krzywdzące dla istoty działania tego pojęcia. Na poprawnej definicji „rachunkowości kreatywnej” powinno najbardziej zależeć osobom, które na co dzień zajmują badaniami sprawozdań finansowych spółek publicznych oraz audytem.

Rozwiązania kreatywne można rozpatrywać jako pozytywne, zgodne z prawem i korzystne dla odbiorców sprawozdań finansowych. Przedstawiciele świata nauki podchodzą inaczej do pojęcia kreatywnej rachunkowości. Według D. Krzywdy współczesna rachunkowość wręcz wymaga od księgowych kreatywności. Kreacja w rachunkowości nie jest wynalazkiem ostatnich lat, lecz tkwi w niej od zarania. Tym większa powinna być zatem czujność audytorów, którzy nie mogą dopuścić, aby kreatywność księgowych przerodziła się w praktykę potwierdzania księgowej fikcji przez audytora [M. Przybylski, 2002].

Praktycy A. Bartosiewicz i R. Kubański definiują kreatywną rachunkowość jako dokonywanie takich zapisów w dokumentacji prowadzonej działalności, które przedstawiają sytuację finansową firmy lepszą niż w rzeczywistości. Podstawowym celem kreatywnej rachunkowości jest wykazanie, że firma wypracowała w danym okresie zysk, choć on wcale nie zaistniał albo był znacznie niższy od wykazywanego [P. Gut, 2006, s.2]. Słowo „kreatywny” oznacza tyle co „posiadający umiejętność tworzenia nowych jakości, operatywny, pomysłowy, pozwalający na dokonywanie istotnych zmian i ulepszeń, mający zdolność tworzenia” [H. Zgólkowska, 1998, s. 35]. Natomiast „agresywny” oznacza „napastliwy, zaborczy, szkodliwy, niszczący” [H. Zgólkowska, 1998, s. 124].

Możemy w tym miejscu zaobserwować nowe stwierdzenie – agresywnej rachunkowości, które ze względu na swoje kluczowe znaczenie pomoże nam w definicji kreatywnej rachunkowości.

Według E. Mączyńskiej należy rozróżnić pojęcia „kreatywna” i „agresywna księgowość”. Termin „kreatywna księgowość” ma znacznie pozytywne i jest stosowany przez zarządy wszystkich firm w celu takiego przedstawienia danych finansowych, żeby tworzyły jak najkorzystniejszy wizerunek podmiotu. Agresywna księgowość można według E. Mączyńskiej określić jako księgowość prowadzoną z rozmyślnym zamiarem defraudacji i ukierunkowaną na sztuczne zawyżanie zysków [Piotr Gut, 2006, s.9].

Właściwa i najbardziej celną definicję rachunkowości kreatywnej wydaje się definicja E. Mączyńskiej, która powstała na bazie kontrast słów „kreatywny” i „agresywny” i porównania rachunkowości kreatywnej z agresywną. Kreatywna rachunkowość to prowadzenie rejestracji, ewidencji, przetwarzanie i prezentacja zdarzeń gospodarczych przy zastosowaniu obowiązujących przepisów i właściwie interpretowanych zasad rachunkowości w sposób, który nie jest bezpośrednio w tych przepisach wskazany, a który jest wynikiem pomysłowego, twórczego i niestandardowego zastosowania tych przepisów i zasad [Piotr Gut, 2006, s. 9-10].

Rachunkowość agresywną E. Mączyńską definiuje natomiast jako świadome, zamierzone i celowe prowadzenie rejestracji, ewidencji, przetwarzanie i prezentacja zdarzeń gospodarczych w sposób sprzeczny z przepisami lub przy niewłaściwie i tendencyjnie interpretowanych przepisach oraz zasadach rachunkowości, które może zaszkodzić użytkownikom informacji księgowych poprzez przedstawienie innej (lepszego lub gorszego) niż w rzeczywistości sytuacji ekonomicznej jednostki [E. Mączyńska, 2002]. Dokonując analizy tej definicji można dojść do wniosku, że zawarta jest w niej definicja oszustwa księgowego, znajdująca się w MSRF, mianowicie celowe i świadome działanie, wbrew przepisom prawa. Rachunkowość agresywną jak i kreatywną cechuje świadome i celowe działanie, tyle, że w zależności od przypadku skutki będą pozytywne lub negatywne.

2. Definicja błędu i oszustwa księgowego

Istotne do zrozumienia, a dzięki temu rozróżnienia rachunkowości kreatywnej od agresywnej są definicje błędu i oszustwa księgowego. Międzynarodowe Standardy Rewizji Finansowej (MSRF), które powinny być przewodnikiem każdego audytora, nie uwzględniają pojęć kreatywnej i agresywnej rachunkowości, uwzględniają natomiast pojęcia „błąd (księgowy)” i „oszustwo (księgowo)”. Międzynarodowe Standardy Rewizji Finansowej 240 pokazują iż cechą odróżniającą błąd od oszustwa jest to, czy działania, w wyniku których powstało zniekształcenie sprawozdań finansowych jest zamierzone czy niezamierzone.

MSRF definiują błąd jako niezamierzone nieprawidłowości sprawozdania finansowego, łącznie z niewprowadzeniem danych księgowych lub nieujawnieniem informacji, które mogą być spowodowane przykładowo:

- błędnymi szacunkami księgowymi wywołanymi przeoczeniem lub niewłaściwą interpretacją faktów,
- pomyłkami popełnionymi przy gromadzeniu i przetwarzaniu danych, na podstawie, których sporządzono sprawozdanie finansowe,
- mylnym zastosowaniem zasad rachunkowości dotyczących wyceny, wykazywania danych w sprawozdaniu finansowym, klasyfikacji, prezentacji lub ujawniania informacji.

Rozpatrując w jakim stopniu błędy księgowe wpływają na sprawozdanie finansowe, można posłużyć się kryterium istotności, które wyróżnia:

- błędy istotne, ich pominięcie spowoduje istotne zniekształcenie informacji finansowej, a w konsekwencji podjęcie niewłaściwych decyzji,
- błędy nieistotne których pominięcie nie zniekształci informacji o sytuacji majątkowo-finansowej podmiotu.

Badania empiryczne, których źródłem jest badanie sprawozdań finansowych przez biegłych rewidentów dowodzą, że zjawisko błędu księgowego jest powszechne i wymusza korektę zarówno sumy bilansowej w 80% jednostek, jak i w rachunku zysków i strat w 77% jednostek [J. Pfaff, 2007, s. 280].

Oszustwo księgowe ma stanowczo wymiar negatywny i oznacza celowe działanie podjęte przez jednego lub kilku członków kierownictwa, osoby sprawującej nadzór, pracowników lub stronę trzecią, przy wykorzystaniu kłamstwa, w celu uzyskania niesprawiedliwej lub nielegalnej korzyści. W MSRF 240 wyróżnione są dwa typy celowych nieprawidłowości:

- 1) nieprawidłowości skutkujące zniekształceniem sprawozdań finansowych np.:
 - a) wprowadzenie w błąd przez zafałszowanie, manipulacje, lub zmiany zapisów księgowych lub dokumentów źródłowych, na podstawie których sporządza się sprawozdanie finansowe,
 - b) błędna interpretacja lub umyślne pominięcie zdarzeń, transakcji i innych istotnych informacji w sprawozdaniu finansowym,
 - c) celowe, błędne zastosowanie zasad rachunkowości odnoszących się do pomiaru, klasyfikacji, prezentacji lub ujawnienia zdarzeń gospodarczych.

2) nieprawidłowości skutkujące zawłaszczeniem majątku jednostki, często przy zastosowaniu fałszywych lub wprowadzających w błąd zapisów księgowych, w celu ukrycia występujących braków majątku.[Piotr Gut, 2006, s.8]

Z powyższej treści Międzynarodowych Standardów Rewizji Finansowej kluczowe rozróżnienie między błędem a oszustwem dotyczy intencji. Błąd jest działaniem nieumyślnym, natomiast oszustwo charakteryzuje się jako działanie celowe, umyślne, które doprowadza do powstania nieprawidłowości w sprawozdaniu finansowym [P. Gut, 2006, s.8-9].

W bibliografii polskiej możemy znaleźć szerzej traktującą oszustwo definicję. Według A. Kamili- Sowińskiej oszustwo to -(...) umyślne zwodzenie, kłamstwo i kręactwo jako przeciwieństwa prawdy, sprawiedliwości, uczciwości i słuszności. Oszustwo bazuje na zmuszaniu osoby do działania wbrew jej najlepszemu interesowi" [A. Kamela-Sowińska, 2006, s.107]. Autorka definiuje oszustwa i mówi, iż powinno obejmować także kłamstwo, rozumiane jako mówienie nieprawdy, oraz pojęcie kręactwa, które należy rozumieć jako zdobycie uprzywilejowanej pozycji względem drugiej osoby, środkami nieuczciwymi.

Przeprowadzone w 2005 roku przez firmę PricewaterhouseCoopers badania ankietowe które objęło 3600 spółek w 34 krajach na świecie, w tym 101 jednostek z Polski wskazują jednoznacznie na dużą skalę przestępstw gospodarczych sięgających w Polsce 54%. Do najczęstszych nadużyć zalicza się w kolejności sprzeniewierzenie aktywów spółki, oszustwo, korupcję, fałszowanie danych finansowych. Z ogółu nadużyć w Polsce, 30% jest popełnianych przez pracowników, z czego 45% jest udziałem członków najwyższego kierownictwa [M. Kutera, A. Hołda, S. T. Surdykowska, s.171-174].

3. Metody, techniki i narzędzia stosowane w agresywnej rachunkowości

Analiza stosowanych w praktyce metod fałszowania sprawozdawczości finansowej pozwala połączyć je w pewne zbiory Można wyodrębnić następujące grupy technik oszukańczej sprawozdawczości finansowej:

- 1.Oszustwa związane z wartością majątku.
2. Nadużycia w zakresie wysokości kapitału własnego.
3. Manipulowaniem stanem rezerw na zobowiązania.
4. Wpływanie na poziom zadłużenia.
5. Manipulowaniem wynikiem finansowym.
6. Niewłaściwe ujawnienia.

Nadużycia w zakresie kapitału własnego mają na celu głównie podwyższenie jego wartości, aby spółka wyglądała na bezpieczniejszą pod względem finansowania swojej działalności, co jest ważne dla jej kredytodawców.

Manipulacje w obszarze rezerw na zobowiązania oraz poziomu zadłużenia mają z kolei na celu zaniżanie ich wartości. Im mniejszy poziom kapitałów obcych, tym lepszy obraz spółki względem jej wierzycieli.

Najbardziej jednak narażony na oszustwa jest wynik finansowy, zwłaszcza gdy system premiowania zarządu jest ściśle powiązany z jego wysokością. W tym zakresie istnieje wiele technik, które mają na celu zawyżenie przychodów czy zaniżenie kosztów. W przypadku przychodów może to być fikcyjna sprzedaż, sprzedaż warunkowa, nieuzasadnione rozwiązywanie rezerw, natomiast w przypadku kosztów najpopularniejsze są z kolei ich nieuzasadnione aktywowanie i przesunięcia w czasie.

Warto zaznaczyć, iż kierunek nadużyć może być zupełnie przeciwny. Zazwyczaj firmom zależy, aby sytuacja majątkowo – finansowa prezentowana w sprawozdaniu była jak najlepsza. Dlatego też spółkom zależy na podwyższeniu wartości kapitałów własnych, majątku, kapitałów własnych czy też wyniku finansowego oraz obniżeniu poziomu rezerw na zobowiązania czy też samych zobowiązań. Niekiedy jedna może się zdarzyć, że zarząd podejmował będzie działania wręcz odwrotne, np. poprzez świadomie zaniżanie wartości aktywów i zawyżeniu poziomu zadłużenia. Może się tak dzieć w sytuacji dotyczącej zmiany właściciela, gdy chodzi o przejęcie spółki.

Głównym narzędziem agresywnej rachunkowości, jakim może posłużyć się jednostka, jest z góry przyjęty model zasad polityki rachunkowości.

Tabela nr 1. Rodzaje polityki rachunkowości

Zasady Rachunkowości	Rodzaje polityki rachunkowości	
	Konserwatywna	Agresywna
Uznawanie przychodów	Po zakończeniu transakcji	W momencie sprzedaży
Metoda amortyzacji	Przyspieszona amortyzacja (krótszy okres)	Metoda liniowa (dłuższy okres amortyzowania)
Wycena zapasów	LIFO (przy założeniu, że ceny rosną)	FIFO (przy założeniu, że ceny rosną)
Amortyzowanie Goodwill'u	Krótszy okres od możliwego	Przez najdłuższy możliwy okres
Rezerwy na naprawy gwarancyjne	Wysoka kwota	Niska kwota
Oszacowanie „złych” należności	Wysoka kwota	Niska kwota
Ujmowanie kosztów reklamy	W ciężar bieżącego okresu	Aktywowanie

Źródło: M. Kutera, A. Hołda, S. T. Surdykowska: *Oszustwa księgowe*, Difin, Warszawa 2006, s. 36.

Jak widać na załączonej tabeli jednostka, która kieruje się agresywnym rodzajem polityki rachunkowości, księguje przychody w momencie wystąpienia sprzedaży, stara się wydłużyć jak najbardziej okres amortyzacji poszczególnych aktywów, przy tym utrzymuje jak najniższy poziom rezerw koniecznych, nie dokonuje odpisów aktualizujących należności, a koszty, które powinny dotyczyć kolejnych okresów są aktywowane.

Wyglądanie zysków to działania polegające na pozbyciu się dużych wzrostów i spadków osiąganych zysków, w celu wygładzenia wyniku finansowego. Jednostka dzięki „zatrzymywaniu” zysku w latach dobrych dla firmy i wykazywaniu go w latach „chudych” jest w stanie uzyskać o wiele bardziej przewidywalny w przyszłych okresach wynik finansowy. Dzięki temu premia za ryzyko, której domagają się dawcy kapitału zostaje zniwelowana. Rynek oraz inwestorzy reagują pozytywnie na stale rosnące, stabilne zyski. Istotnym narzędziem wygładzania zysków są tzw. ciche rezerwy tworzone w latach hojnych, a rozwiązywane w okresie, gdy wynik finansowy jest „gorszy”. Rachunkowość niemiecka znana jest z praktyk dotyczących „ukrytych rezerw” a także „cichych rezerw”.

Tabela nr 2. Narzędzia stosowane do „wygładzania zysków”

Metoda	Charakterystyka
Rezerwy	Tworzenie (zwiększanie) i rozwiązywanie (zmniejszanie) rezerw w bilansie
Ujmowanie zdarzeń w odpowiednich okresach obrachunkowych	Manipulowanie data zaksięgowania przychodów/ kosztów na przełomie okresu obrotowego
Sprzedaż aktywów	Realizowanie zysków w latach „chudych”; powiększanie ich w latach „tłustych”
Żniwa	Obcinanie wydatków uznaniowych w latach „chudych”; zwiększanie ich w latach „tłustych”
Ukryte rezerwy	Zwiększanie kosztów w latach „tłustych”, ograniczenie kosztów w latach „chudych”

Źródło: M. Kutera, A. Hołda, S. T. Surdykowska: Oszustwa księgowe, Difin, Warszawa 2006, s. 36.

Upiększanie wyników to działania celowe mające na celu jak najbardziej wypaczyć sytuację finansową jednostki, co skutkuje nieprzejrzystością sprawozdania finansowego. Upiększanie wyników ma na celu zilustrować, iż przedsiębiorstwa na koniec okresu sprawozdawczego wykazują wysoką efektywność lub płynność, czy też stopę zwrotu. Narzędzia najbardziej popularne w tej metodzie ukazuje tabela nr 3.

Tabela nr 3. Techniki „upiększania wyników”

Zakres	Technika
Płynność	- Wykorzystanie dostępnych linii kredytowych w celu zwiększenia płynności. - Naciskanie na dłużników, aby regulowali należności na koniec roku.
Wartość aktywów	- Zwlekanie z uznawaniem utraty wartości przez aktywa. - Zaniechanie korekt z tytułu aktualizacji wartości do ceny rynkowej.
Zobowiązania	- Niewykazywanie zadłużenia w bilansie. - Zaniechanie tworzenia rezerw na przewidywane przyszłe koszty.
Sprzedaż	- Wykazywanie przychodu zanim zostanie wypracowany. - Wysyłanie niechcianych towarów, które później zostaną zwrócone. - Manipulowanie pozycjami z końca roku przez ich zaliczanie do minionego lub następnego okresu.
Marża brutto	- Zawyżanie wartości zapasów i zaniżanie wartości sprzedanych towarów i produktów.
Koszty	- „Zbieranie plonów” przez obcinanie obowiązkowych kosztów. - Korzystanie z ukrytych rezerw.
Zysk	- Wyszukiwanie pozycji wyjątkowych
Ujawnianie informacji	- Zaniechanie ujawniania niepomysłnych informacji w informacji dodatkowej.

Źródło: M. Kutera, A. Hołda, S. T. Surdykowska: *Oszustwa księgowe*, Difin, Warszawa 2006, s. 38

4. Odpowiedzialność karna a oszustwa finansowe

Podczas każdego pojawiającego się skandalu z oszustwami finansowymi w tle, wywołuje debatę odnośnie do prewencji i surowości obowiązującego prawa. W polskim prawodawstwie nie występują pojęcia agresywnej czy kreatywnej rachunkowości, występuje natomiast pojęcie przestępstwa gospodarczego. Odpowiedzialność karna regulowana jest trzema aktami prawnymi:

- Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. (Dz. U. 2019 poz. 351 - tekst ujednolicony) - art. 77, 78, 79,
- Kodeks karny skarbowy z 10 września 1999 r. (Dz. U. 2018, poz. 1958 - tekst ujednolicony) - art. 60-62.
- Kodeks karny z 6 czerwca 1997 r. (Dz. U. z 2018 r poz. 1600) art. 296, 296a, 297, 300-303 oraz art. 311.

Jeśli chodzi o karę przewidzianą za dokonanie czynu zabronionego, wyróżniamy karę grzywny lub karę pozbawienia wolności, bądź obie te restrykcje jednocześnie. Kara grzywny inaczej jest wyliczana w KK i KKS. W KK. W celu oszacowania kary grzywny, trzeba zacząć od pojęcia stawki dziennej, której kwota waha się od 10 zł do 2.000 zł, przy czym w zależności od popełnionego czynu karalnego, ilość stawek sięga od 10 do 540, co przekłada się na kwotę od 100 zł do 1.080.000 zł. Wyjątek stanowi art. 309 KK który przewiduje 3 000 stawek, za przestępstwa wymienione w art. 296 § 3 (szkoda majątkowa w wielkich rozmiarach) oraz art. 297 § 1 (wyłudzenie kredytu lub innej pomocy finansowej).

Czyli maksymalny wymiar kary wynosi 6 mln złotych. W KKS ilość stawek sięga od 10 do 720, przy czym stawka jest nie niższa, niż jedna trzydziesta minimalnego wynagrodzenia (2.250zł) co stanowi 75 zł i nie wyższa niż czterystukrotność jednej trzydziestej minimalnego wynagrodzenia tj. 30.000 zł.

Jeśli chodzi o karę pozbawienia wolności, najkrótszy i najdłuższy wymiar jest przewidziany w kodeksie karnym w art. 296, przy czym w § 1 najkrótszy wynosi 3 miesiące, a najdłuższy w § 3 wynosi 10 lat.

5. Przyczyny fałszowania sprawozdań finansowych

Informacje jakie zawarte są w sprawozdaniach finansowych wykorzystywane są przede wszystkim przez inwestorów gdyż umożliwiają ocenę tego, co wydarzyło się w przedsiębiorstwie w przeszłości a także tworzą podstawy do projekcji tego, co się może wydarzyć w przyszłości.

W sprawozdaniach przedstawione są dane liczbowe, które charakteryzują funkcjonowanie oraz rezultaty działalności jednostki gospodarczej oraz jej zasoby. Niektóre sprawozdania przedstawiają obraz ekonomiczny działalności jednostki gospodarczej w danym momencie inne ukazują natomiast zmiany, jakie nastąpiły w danym okresie.

Fałszowanie sprawozdań finansowych zmierza zatem zazwyczaj do ukazania sytuacji ekonomicznej przedsiębiorstwa lepszej niż jest w rzeczywistości. Motywy takiego postępowania mogą być różne. H.M. Schilit ukazuje je jako siedem „grzesznych celów”, które mają przyczynić się m.in. do:

- 1) zwiększenia zysku i ukrycia strat,
- 2) ukrycia ryzyka finansowego,
- 3) przekonania kredytobiorców, pożyczkodawców i partnerów handlowych o swojej wiarygodności,
- 4) uniknięcia negatywnych skutków kontroli ze strony akcjonariuszy (bezpośredniej i pośredniej),
- 5) podretuszowania osiągnięć menedżerów (premie za wyniki),
- 6) uzyskania dostępu do kapitałów, których otrzymanie w inny sposób nie byłoby możliwe,
- 7) manipulowania podstawowymi wskaźnikami używanymi w analizie finansowej.

Głównym jednak celem negatywnych praktyk księgowych jest świadome wprowadzenie w błąd odbiorców sprawozdań finansowych poprzez „takie przedstawienie wielkości zawartych

w sprawozdaniach finansowych, aby uległa zniekształceniu percepcja odbioru sytuacji finansowej i majątkowej danego przedsiębiorstwa”.

6. Wadliwe aktywowanie kosztów

Wadliwe aktywowanie kosztów polega na ujmowaniu kosztów w momencie ich poniesienia jako aktywa, a nie pasywa bilansu, co umożliwia w rachunku zysków i strat bieżącego okresu ich niewykazywanie. Dzięki temu przedsiębiorstwa są w stanie zmniejszyć koszty poniesione w danym okresie i odroczyć termin ich ujęcia w rachunku zysków i strat na kolejne okresy, poprzez wykazywanie ich w alternatywnych pozycjach bilansu. Konsekwencjami tej sytuacji jest „przesuwanie” kosztów między okresami, bądź nawet niewykazywanie ich w rachunku zysków i strat.

W praktyce wyróżnia się dwa rodzaje dotyczące wadliwej aktywacji kosztów:

- rzeczywiste koszty bieżącego okresu ujmowane są jako koszty podlegające rozliczeniu w czasie,
- rzeczywiste koszty prezentowane w pozycjach aktywów poza rozliczeniami międzyokresowymi (np. środki trwałe w budowie, inwestycje) co powoduje permanentne wyłączenie ich z kręgu kosztów.

W tym pierwszym przypadku następuje jedynie czasowe przesunięcie kategorii kosztów między okresami sprawozdawczymi. Zazwyczaj takie postępowanie ma na celu poprawę sytuacji finansowej w krótkookresowej perspektywie, natomiast łączną kwotę kosztów wykazaną w rachunku zysków i strat pozostanie bez zmian. Warto nadmienić, iż rejestracja kosztów między okresami, bez zmiany sumy kosztów, może wynikać ze zwyczajnego braku wiedzy i może być kwalifikowane jako zwykły księgowy błąd.

Przypadek drugi jest zdecydowanie bardziej niebezpieczny. Wyłączenie rzeczywistych kosztów jednostki, poza krąg kosztów i ujmowanie ich w aktywach może poważnie fałszować obraz firmy. Takie postępowanie powoduje systematyczne zaniżanie kosztów (w efekcie zawyża wynik finansowy), oraz powoduje rzekomy wzrost określonego aktywa (np. inwestycji). Zazwyczaj wzrost aktywów szczególnie istotnych dla odbiorców sprawozdania finansowego.

Przykład

W jednostce X kwota roczna usług obcych wynosi 15 000 zł i jest ponoszona przez trzy kolejne lata. Koszty usług obcych są kosztami bieżącego okresu, jednak jednostka X księguje je w wartości inwestycji. Z pominięciem tych kosztów wynik finansowy brutto wynosił w

następnych trzech latach 120 000zł, a wartość inwestycji 70 000 zł. W sytuacji kiedy jednostka ujmuje koszty usług obcych w inwestycji wynik finansowy brutto wynosi:

Tabela nr 4 Wyniki jednostki i wartości inwestycji po niewłaściwym aktywowaniu kosztów

Nazwa	Rok 1	Rok 2	Rok 3
WF brutto (przed ujęciem kosztów usługi obcej)	120.000	120.000	120.000
Koszty usług obcych	-	-	-
WF brutto (po ujęciu kosztów usług obcej)	120.000	120.000	120.000
Wartość inwestycji	85.000	100.000	115.000

Tabela nr 5 Rzeczywiste wyniki jednostki

Nazwa	Rok 1	Rok 2	Rok 3
WF brutto (przed ujęciem kosztów usługi obcej)	120.000	120.000	120.000
Koszty usług obcych	15.000	15.000	15.000
WF brutto (po ujęciu kosztów usług obcej)	105.000	105.000	105.000
Wartość inwestycji	70.000	70.000	70.000

W powyższym przykładzie dzięki niewłaściwej aktywacji kosztów możliwe było korzystniejsze ukazanie wyniku finansowego w kolejnych latach (łącznie o 45.000 zł), natomiast wartość usługi obcej rokrocznie powiększała wartość inwestycji (łącznie o 40.000zł).

7. Prezentacja kosztów prac badawczych i rozwojowych

Podstawowym problemem aktywowania kosztów jest rozliczenie oraz ustalanie kosztów prac badawczych i rozwojowych. Według standardów światowych (MSR, US GAAP) wszelkie nakłady związane z pracami badawczymi mają charakter kosztów i wykazywane są w momencie ich ponoszenia. Mowa tu również o:

- nakładach związanych z rozpoczęciem działalności gospodarczej,
- kosztach ponoszonych na reklamę lub promocję,
- kosztach związanych z przeniesieniem lub restrukturyzacją części lub całości jednostki ujmowane są w momencie ich wystąpienia,
- kosztach związanych ze szkoleniami,

Wszelkie badania i prace rozwojowe są odnoszone do rachunku zysków i strat, i w dużym stopniu wpływają na wynik finansowy bieżącego okresu sprawozdawczego, tak więc nie mogą być odnoszone do następnych okresów.

Według niektórych standardów (np. UoR, MSR) niektóre prace rozwojowe, po spełnieniu pewnych warunków powinny być zaprezentowane w aktywach jako wartości niematerialne i prawne, które podlegają amortyzacji, stając się kosztem realnym. Niestety podjęcie jednoznacznej decyzji o kwalifikacji prac rozwojowych jest tendencyjne, bardzo trudne, oraz zależy od subiektywnej opinii. Przykładami prac rozwojowych mogą być:

- projekt, wykonanie, testy prototypów i modeli doświadczalnych, projekt, wykonanie, testy rozwiązań w dziedzinie nowych lub udoskonalonych urządzeń, produktów, materiałów, procesów, systemów,
- projekt narzędzi do obróbki form i matryc z wykorzystaniem nowoczesnej technologii.

Podjęcie decyzji o momencie aktywacji kosztów prac rozwojowych, zależne jest od zarządzających jednostką, którzy kierują się prawdopodobieństwem iż np. poniesione nakłady przyniosą sukces jednostki w przyszłości. Jeżeli firmie zależy na uzyskaniu wysokiego wyniku finansowym w danym okresie, zacznie aktywować koszty już na etapie tworzenia projektu i stwierdzi techniczną przydatność danego projektu. Natomiast jeśli firma chce uzyskać niższy wynik finansowym w bieżących okresach, ale wyższy w przyszłości, całość poniesionych kosztów aktywuje w momencie wdrożenia i rozpoczęcia produkcji seryjnej.

Przykład:

W jednostce X wdrażany jest nowy proces produkcyjny. W ciągu 2005 roku nakłady wyniosły 140 000 zł, z czego 90 000 zł poniesiono przed 1 października 2005 roku, a 50 000 zł poniesiono między 1 października 2005 roku, a 31 grudnia 2005 roku. Zakładając, iż jednostka jest w stanie udowodnić, że na dzień 1 października 2005 roku proces produkcyjny spełniał kryteria pozwalające na zakwalifikowanie go jako składnik wartości niematerialnych i prawnych, a także przyjmując jego wartość odzyskiwalną, na 70.000 zł, należy uznać, iż aktywowane koszty prac rozwojowych powinny wynieść 50.000 zł. W tej sytuacji manipulacja kosztami prac rozwojowych może odbywać się przez arbitralne ustalenie momentu, od którego koszty prac rozwojowych będą aktywowane (sytuacja I) bądź ich nieaktywowanie w ogóle (sytuacja II).

Sytuacja I jednostka aktywują koszty prac rozwojowych od 1 kwietnia 2005, co skutkować będzie zaniżeniem kosztów 2005 roku o kwotę 60 000 zł i poprawę wyniku finansowego o 60 tys. zł.

Sytuacja II brak aktywowania kosztów prac rozwojowych spowoduje zawyżenie rzeczywistych kosztów roku 2005 o 50.000 zł i pogorszenie o taką samą kwotę wyniku

finansowego roku 2005, jednak dzięki takiemu ich ujęciu poprawione zostaną wyniki finansowe lat 2006-2007.

Tabela nr 6 Wyniki jednostki przy arbitralnym ustaleniu terminu aktywowania kosztów (sytuacja I)

Nazwa	2005	2006	2007
WF brutto (przed ujęciem kosztów prac rozwojowych)	510.000	510.000	510.000
Koszty okresu (dotyczące prac rozwojowych)	30.000	55.000	55.000
Koszty prac rozwojowych (aktywowane - wartość bilansowa)	110.000	55.000	-
WF brutto (po ujęciu kosztów prac rozwojowych)	480.000	455.000	455.000

Źródło: M. Kutera, A. Holda, S. T. Surdykowska: *Oszustwa księgowe, Difin, Warszawa 2006, s. 68*

Tabela nr 7 Wyniki jednostki przy arbitralnym ustalaniu nieaktywowania kosztów (sytuacja II)

Nazwa	2005	2006	2007
WF brutto (przed ujęciem kosztów prac rozwojowych)	510.000	510.000	510.000
Koszty okresu (dotyczące prac rozwojowych)	140.000	-	-
Koszty prac rozwojowych (aktywowane - wartość bilansowa)	-	-	-
WF brutto (po ujęciu kosztów prac rozwojowych)	370.000	510.000	510.000

Źródło: M. Kutera, A. Holda, S. T. Surdykowska: *Oszustwa księgowe, Difin, Warszawa 2006, s. 68*.

Tabela nr 8 Rzeczywiste wyniki jednostki

Nazwa	2005	2006	2007
WF brutto (przed ujęciem kosztów prac rozwojowych)	510.000	510.000	510.000
Koszty okresu (dotyczące prac rozwojowych)	90.000	25.000	25.000
Koszty prac rozwojowych (aktywowane - wartość bilansowa)	50.000	25.000	-
WF brutto (po ujęciu kosztów prac rozwojowych)	420.000	485.000	485.000

Źródło: M. Kutera, A. Holda, S. T. Surdykowska: *Oszustwa księgowe, Difin, Warszawa 2006, s. 68*.

8. Manipulowanie odpisami amortyzacyjnymi i nakładami na ulepszenie

Dla wielu grup podmiotów gospodarczych amortyzacja stanowi podstawowy koszt działalności operacyjnej i może w zdecydowany sposób wpływać na wynik finansowy. Jest to podstawowy składnik oceny sytuacji finansowej jednostki i pozwala zweryfikować możliwość odtworzenia majątku.

Amortyzacja odzwierciedla okres planowany ekonomicznego wykorzystania składnika aktywów, lub też przewidywania dotyczące liczby jednostek produkcyjnych utworzonych z danego aktywa. Jest wiele metod ustalania stawek amortyzacyjnych (metoda progresywna, liniowa, degresywna itp.) jednak na okres użytkowania i przydatności może wpłynąć wiele czynników min., zużycie fizyczne, oczekiwane wykorzystanie składnika aktywów, utrata

przydatności związana ze zmianami popytu lub udoskonaleniami produkcji. W efekcie przyjęty okres użytkowania aktywa może być krótszy, niż jego ekonomicznie uzasadniony okres użytkowania.

Sytuacja ta sprawia, iż od oceny własnej jednostki, i jej doświadczenia związanego z użytkowaniem podobnych aktywów zależeć będzie okres użytkowania danego składnika aktywów, co daje możliwość dużych manipulacji. Okres użytkowania powinien być zweryfikowany i jeśli oczekiwania różnią się od wcześniejszych szacunków, poszczególne opisy amortyzacyjne powinno się skorygować. Dzięki manipulacji odpisami amortyzacyjnymi firma może w początkowej fazie działalności systematycznie zaniżać wielkość stawek amortyzacyjnych, co może doprowadzić do zawyżania wyniku finansowego, poprzez takie działanie firma daje sobie możliwość łatwiejszego dostępu do nowych źródeł finansowania. Wyróżnia się dwie grupy oszustw związanych z odpisami amortyzacyjnymi:

- ustalenie stawek amortyzacyjnych nieadekwatnych do rzeczywistego zużycia i ich nieskorygowanie aż do zrównania się wartości początkowej aktywa z wartością umorzenia, dzięki czemu jednostka korzysta z aktywów dla których wartość wykazana w bilansie wynosi zero,
- stawki amortyzacyjne są ustalone nieadekwatnie do rzeczywistego zużycia, a jednostka dokonuje korekty w wybranym okresie sprawozdawczym.

W warunkach Polskiego rynku innym problemem pozostanie stosowanie stawek amortyzacji „podatkowej” (określonych w ustawach o podatku dochodowym). Gdy okres użyteczności aktywa różni się od okresu wynikającego ze stawek podatkowych, zastosowanie stawek podatkowych będzie błędnym rozwiązaniem. Rozbieżność między amortyzacją bilansową i podatkową może prowadzić w prostej drodze do oszustwa księgowego lub błędu.

Kolejną możliwość manipulacji kosztami stanowią poniesione nakłady na remont oraz ulepszenie aktywów. W przypadku ulepszenia aktywów koszty nie obciążają bieżącego okresu, a są aktywowane w wartości środka trwałego. W przypadku remontu środka trwałego, prace mają na celu przywrócenie stanu technicznego pierwotnego obciążają bieżąco rachunek zysków i strat.

Do ulepszenia środków trwałych zalicza się min. koszty:

- przebudowy (poprawienia) istniejącego stanu środków trwałych,
- adaptacji (przystosowania) środka trwałego do wykorzystania go w innych celach niż pierwotnie założono, bądź nadania składnikowi nowych cech użytkowych,
- modernizacji czyli unowocześnienia.

- rozbudowy (rozszerzenia) obiektu inwentarzowego.

Możliwość dokonania innowacji oraz ulepszeń może powodować manipulacje na dwa sposoby.

W pierwszym przypadku koszty związane z remontem traktowane są jako nakłady o charakterze ulepszenia (następuje aktywowanie kosztów), co powoduje zaniżenie kosztów bieżącego okresu (pozwala zawyżyć wynik finansowy), a w okresach przyszłych następuje wykazanie wyniku finansowego o niższej wartości, niż w rzeczywistości. W drugim przypadku koszty o charakterze ulepszeń odnoszone są na bieżąco w koszty firmy (traktowane jako koszty remontowe), co prowadzi do minimalizowania wyniku finansowego okresu bieżącego, a polepsza wynik finansowy w przyszłych okresach, już po okresie aktywacji kosztów.

Przykład:

Przedsiębiorstwo nabyło na wyłączność prawo obsługi płatnej autostrady przez 15 lat. Jednostka zakłada, iż w tym okresie nie nastąpią zmiany dochodów uzyskiwanych z tego prawa, jednak jeśli pojawiłyby się informacje dotyczące możliwości skrócenia okresu użytkowania, powinien zmienić się okres amortyzacji aktywa. Podobnie jeśli wystąpią wiarygodne przesłanki dotyczące możliwości czerpania korzyści w sposób nierównomierny np. planuje się budowę drogi objazdowej w stosunku do istniejącej płatnej autostrady po okresie np. 5 lat od daty otrzymania prawa do obsługi płatnej autostrady, powinno mieć to odzwierciedlenie w kwotach odpisów amortyzacyjnych. Manipulacja kosztami w tej sytuacji może odbywać się poprzez brak korekty okresu amortyzacji pomimo posiadania wiarygodnych informacji lub nieuwzględnienie w odpisach amortyzacyjnych nierównomiernego czerpania korzyści z prawa obsługi autostrady.

9. Tworzenie ukrytych rezerw

Rezerwy ukryte mogą być wykorzystane zarówno do zawyżania przychodów (rozwiązywanie zbędnych rezerw) jak i kosztów (tworzenie nadmiarowych rezerw). Dokładne zrozumienie techniki tworzenia ukrytych rezerw wymaga jasnej definicji czym są rezerwy. Zgodnie z ustawą o rachunkowości art. 3 ust. 1 pkt 21 rezerwa to zobowiązanie, którego termin lub wartość spłaty nie są pewne. Zobowiązanie natomiast stanowi obowiązek świadczenia o określonej wartości, wynikające z przeszłych zdarzeń. W prawodawstwie polskim wyróżniamy:

- rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego,
- bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów– rezerwy stworzone na zobowiązania z tytułu kosztów (art. 39 UoR) oraz rezerwy na zobowiązania z innych tytułów (art. 35d UoR).

Różnice między rezerwami, a biernymi rozliczeniami międzyokresowymi są następujące:

- bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów określane są z większą dokładnością niż rezerwy na zobowiązania,
- możliwość wystąpienia zobowiązania lub wydatku w związku z biernymi rozliczeniami międzyokresowymi kosztów jest wyższe niż w przypadku rezerw na zobowiązania,
- likwidacja niewykorzystanych biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów obniża koszty, natomiast niewykorzystane rezerwy z tytułu zobowiązań zwiększają przychody lub zyski nadzwyczajne.

Technika tworzenia to bezpośrednio dwie główne zasady rachunkowości; zasada współmierności kosztów i przychodów (do aktywów lub pasywów danego okresu sprawozdawczego zalicza się koszty lub przychody dotyczące przyszłych okresów, a także kosztów przypadających na ten okres sprawozdawczy, które nie zostały jeszcze poniesione) oraz zasada memoriału mówiąca o tym iż należy ująć w księgach rachunkowych roku obrotowego wszystkie przychody i obciążające je koszty niezależnie od terminu ich zapłaty), Rezerwy w bilansie ujmowane są w pozycjach pasywów, a zmiana stanu rezerw ma swoje odzwierciedlenie w rachunku zysków i strat w pozycjach pozostałe koszty/przychody operacyjne, a także w rachunku przepływów pieniężnych jako część korekty ze znakiem plus lub minus [S. Surdykowska, 1999, s.60-68].

Rezerwę powinno tworzyć się, gdy spełnione są łącznie następujące warunki:

- na jednostce gospodarczej ciąży obecny obowiązek wynikający ze zdarzeń przeszłych,
- można dokonać wiarygodnego szacunku kwoty obowiązku,
- występuje możliwość, iż spełnienie obowiązku spowoduje wpływ środków zawierających w sobie korzyści ekonomiczne.

Istotny problemem w stworzeniu i wycenie rezerwy stanowi ustalenie czy występuje zobowiązanie, wynikające z przeszłych zdarzeń. W praktyce ciężko definitywnie określić, czy takie zobowiązanie spoczywa na jednostce. Zdarzenie przeszłe powoduje powstanie obecnego obowiązku jeśli biorąc pod uwagę wszystkie dowody, istnienie owego obowiązku na dzień bilansowy jest prawdopodobne bardziej niż jego brak. Jeśli wymienione powyżej kryteria zostały spełnione jednostka powinna stworzyć rezerwę na przyszłe zobowiązania.

Kwota, na którą tworzona jest rezerwa winna być ustalona racjonalnie w wartości zobowiązania z uwzględnieniem czynnika ryzyka, niepewności i zdarzeń przyszłych, inflacji jednak bez uwzględniania zysków z prognozowanego zbycia aktywów. Stan rezerw powinien być monitorowany oraz analizowany każdego dnia bilansowego i odpowiednio korygowany,

aby jak najbardziej odzwierciedlał właściwe szacunki. Niestety duże kontrowersje budzą koszty restrukturyzacji a dokładnie związane z nimi rezerwy. Sama restrukturyzacja jest to kontrolowany oraz zaplanowany przez kierownictwo program, który zmienia zakres działalności lub sposób w jaki prowadzona jest działalność. Obowiązek przeprowadzenia restrukturyzacji powstaje tylko gdy:

- strony których dotyczy plan restrukturyzacji mają uzasadnione oczekiwania, co do tego iż jednostka przeprowadzi działania restrukturyzacyjne poprzez rozpoczęcie wdrażania planu lub podanie do wiadomości głównych elementów planu,
- jednostka gospodarcza posiada plan restrukturyzacji, który określa: przedmiot lub część działalności, lokalizacje objęte planem, kwotę nakładów, dokładny termin, miejsce zatrudnienia, funkcję i ilość pracowników, którzy otrzymają odszkodowanie z powodu zakończenia stosunku pracy.

Tak więc samo ogłoszenie kierownictwa o przeprowadzeniu restrukturyzacji nie niesie za sobą automatycznie oczekiwanego obowiązku na dzień bilansowy chyba, że jednostka gospodarcza przed dniem bilansowym ogłosi plan restrukturyzacji stronom lub rozpocznie restrukturyzację na które plan w dużej mierze wpłynie i uczyni to na tyle szczegółowe, aby wzbudzić w nich oczekiwanie, iż restrukturyzacja rzeczywiście się odbędzie.

Kategoria rezerw ma szacunkowy charakter, i mimo to jednostki powinny spełnić wiele warunków, aby utworzyć rezerwę, możliwe jest manipulowanie kwotami rezerw na wiele sposobów. Wyróżnia się trzy rodzaje oszustw:

- nietworzenie rezerw mimo ciążącego obowiązku, co powoduje zawyżanie wyniku i nieujawnianie istniejącego ryzyka,
- zawyżanie rezerw bieżącego okresu bądź ich fikcyjne tworzenie, a następnie rozwiązywanie ich w wybranym przez jednostkę okresie,
- tworzenie rezerw, jednak brak ich likwidacji, gdy stają się zbędne, a dopiero w momencie sprzyjającym jednostce.

Przykład:

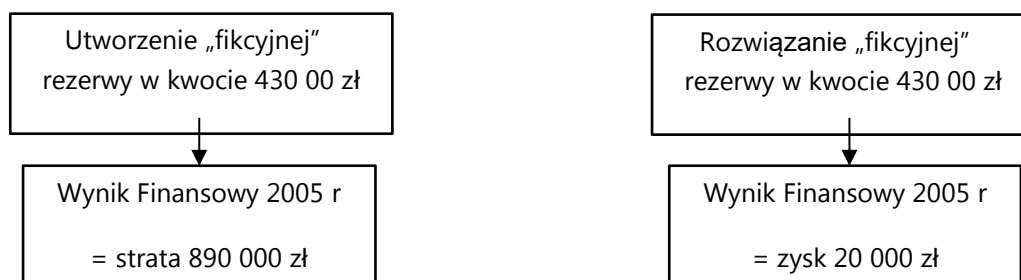
Przedsiębiorstwo w latach 2005-2006 działa nieefektywnie i ponosi straty w wysokości 460 000 zł. w roku 2005 i 410 000 zł w roku 2006. Nowy zarząd podejmuje decyzję o restrukturyzacji w 2005 roku i tworzy fikcyjną rezerwę w wysokości 430 000 zł, która obciąż pozostałe koszty operacyjne. W roku 2006 rezerwa okazała się zbędna i zostaje rozwiązana. W konsekwencji jednostka kończy rok 2005 ze znacznie zawyżoną stratą 890 000 zł, natomiast w roku 2006 po rozwiązaniu fikcyjnej rezerwy jednostka wykazuje zysk 20 000 zł, gdzie realnie

poniosła stratę. Dodatkowo nowy zarząd może się pochwalić udaną restrukturyzacją przedsiębiorstwa w roku 2006.

Rysunek nr 1 Rzeczywista sytuacja jednostki gospodarczej

Rysunek nr 2 Sytuacja jednostki po uwzględnieniu fikcyjnych rezerw

Źródło: M. Kutera, A. Holda, S. T. Surdykowska: *Oszustwa księgowe*, Difin, Warszawa 2006, s. 79.

10. Zobowiązania warunkowe

W ustawie o rachunkowości zobowiązanie warunkowe określone jest jako obowiązek wykonania świadczeń, których powstanie zależy od zaistnienia określonych zdarzeń (art. 3 ust. 1 pkt 28 UoR). Za przykład mogą posłużyć udzielone przez jednostkę gwarancje i poręczenia, także wekslowe. Szerszą definicję znajdujemy w MSR nr 37, mianowicie zobowiązania warunkowe to:

- 1) możliwy obowiązek, powstający na skutek zdarzeń przeszłych, których istnienie zostanie potwierdzone dopiero w momencie wystąpienia lub niewystąpienia jednego lub większej ilości niepewnych przyszłych zdarzeń, nie w pełni podlegających kontroli jednostki gospodarczej, lub
- 2) obecny obowiązek, który powstaje na skutek zdarzeń przeszłych, ale nie jest ujmowany w sprawozdaniu, ponieważ:
 - a) nie jest prawdopodobne, aby konieczne było wydatkowanie środków zawierających w sobie korzyści ekonomiczne w celu wypełnienia obowiązku, lub
 - b) kwoty obowiązku (zobowiązania) nie można wycenić wiarygodnie.

Jeśli wystąpi obecny obowiązek, który najprawdopodobniej będzie wymagał wypływu środków, gdyż kontrahent nie może wywiązać się i spłacić ciężącego na nim zobowiązania, jednostka gospodarcza, która udzieliła gwarancji (poręczenia) w myśl MSR powinna być utworzona rezerwa. Tworzenie rezerwy nie będzie konieczne jeśli występuje możliwy lub obecny obowiązek, który może wymagać wypływu środków, ale prawdopodobnie tak się nie

stanie. Według MSR jednostka gospodarcza nie powinna ujmować zobowiązań warunkowych powinna natomiast podać opis charakteru zobowiązania warunkowego, a także informacje w odniesieniu do każdego rodzaju zobowiązań warunkowych, oraz jeśli jest to wykonalne jednostka podaje wartość szacunkową skutków finansowych, przesłanki świadczące o niepewności co do kwoty lub terminu wypływu środków oraz możliwości uzyskania zwrotów.

11. Przyspieszone fakturowanie. Manipulacja okresem uznawania przychodu

Fakturowanie przyspieszone jest ściśle związane uznaniem realizacji przychodu przed jego rzeczywistym zrealizowaniem. Metoda ta znajduje zastosowanie często tuż przed dniem bilansowym w celu zawyżenia wyniku finansowego. Zasadniczo przez przychód rozumie się wzrost korzyści ekonomicznych przybierający formę wpływów, zwiększeń aktywów lub zmniejszenia zobowiązań, co skutkuje wzrostem kapitału własnego innego niż przyrost związany z wpłatami udziałowców [A. Rozensztangiel, 1995, s. 252].

W ujęciu praktycznym przychód ze sprzedaży uznaje się za zrealizowany z chwilą wydania, wysłania lub postawienia towaru do dyspozycji odbiorcy. Nie ma podstawy jednak uznać przychodu, gdy występuje znaczące ryzyko związane z własnością np.:

- a) odstąpienia od zakupu z przyczyn przewidzianych w umowie sprzedaży, a jednostka nie jest w stanie określić prawdopodobieństwa wystąpienia zwrotu,
- b) wpływ przychodów ze sprzedaży towarów zależny jest od uzyskania przychodów ze sprzedaży tych towarów przez ich nabywcę,
- c) pojawiają się obowiązki związane z roszczeniami o niezadowalającą jakość, nieobjęte zwykłymi przepisami gwarancyjnymi,
- d) instalacja zakupionych towarów jest jednym z warunków umowy, przed zainstalowaniem towarów nie można uznać ich za dostarczone.

Przychód ze sprzedaży towarów zrealizowany w takich sytuacjach jest niezgodny z sensem transakcji ekonomicznej. W praktyce przyspieszone fakturowanie mające na celu polepszenie wyników w danym okresie jest niezgodne z zasadą realizacyjną, dzięki której można zidentyfikować wartość osiągniętych przychodów. Dość popularną praktyką związaną z przyspieszonym fakturowaniem jest wysyłanie do kontrahentów elementów aktywów, które nie zostały wcześniej zamówione. Ma to na celu wykazanie przedwczesnego przychodu (jeśli kontrahent w późniejszym terminie wyrazi chęć zakupu i wywiąże się z obowiązku płatności za dostarczone aktywa) lub ujęcia kompletnie fikcyjnego przychodu (kontrahent nie wyraża

chęci zakupu i zwraca wcześniej przysłane aktywa). Natomiast rozpatrując aspekt zwrotu aktywów, występuje konieczność korekty skali przychodu, jednak jednostka może próbować ukryć powstałą sytuację na kilka sposobów np. zaproponować kontrahentom znaczne upusty, nie korygować przychodów w księgach, aby zachęcić do zakupu, bądź chociaż opóźnić korekty skali przychodów, udzielić fikcyjnych pożyczek niedoszłym kontrahentom, a aktywa sprzedać kolejnemu odbiorcy.

Metody uznawania przedwcześnie przychodów stosowane są często pomiędzy jednostkami powiązanymi gdzie po kilkukrotnym przekazaniu aktywów w ramach grupy można łatwo poprawić wyniki finansowe i sumy bilansowe.

Czasami dochodzi do jeszcze większych nadużyć polegających na umyślnym zaliczaniu danej transakcji do dwóch różnych okresów sprawozdawczych. Jednostka odnotowująca przychód z operacji księguje go w danym roku obrotowym a Spółka rejestrująca koszt z tego tytułu ujmuje dokument już w kolejnym okresie (np. jeśli sporządzała już sprawozdanie finansowe).

Przykład:

Jednostka X ma zamiar poprawić krótkookresowo ocenę inwestorów wynikającą z analizy wskaźnikowej. Jednostka X wystawiła fakturę na kwotę 400 000 zł w celu uznania niezrealizowanego jeszcze przychodu (nie nastąpiło, przekazanie przez jednostkę X ryzyka i korzyści z tyt. własności towarów, wartych wg cen nabycia 200 000 zł) do przychodów obecnego okresu sprawozdawczego. Konsekwencjami tej operacji będzie zmiana następujących pozycji sprawozdania finansowego:

- 1) wzrost należności z tyt. dostaw i usług o 400.000 zł,
- 2) wzrost przychodów ze sprzedaży o 400.000 zł,
- 3) wzrost kosztów sprzedanych produktów o 200.000 zł,
- 4) zmniejszenie się zapasów o 200.000 zł,
- 5) wzrost zysku brutto o 200.000 zł,
- 6) wzrost zysku netto o 162.000 zł (odliczając podatek dochodowy 19%).

Wykorzystując tą fikcyjną transakcję jednostka jest w stanie wykazać lepsze wskaźniki m.in. rentowności majątku, rentowności kapitałów własnych, rentowności przychodu. Wskaźniki te są często uwzględniane przy ocenie kondycji finansowej, a także przy ocenie zdolności kredytowej.

12. Ustalanie wyniku finansowego w kontraktach długoterminowych

Rozliczenie przychodów i kosztów związanych z długoterminowymi kontraktami długoterminowymi może narażać wielu problemów, a także pozwalać na manipulacje. Hipotetycznie ustalenie przychodów i kosztów powinno wynikać z zasady współmierności przychodów i kosztów oraz zaliczenie kosztów i przychodów do właściwego okresu sprawozdawczego. Jednak należy przyjąć, iż w kontraktach długoterminowych szacunek przychodów na dzień bilansowy ustala się w sposób wiarygodny, proporcjonalnie do zaawansowania usługi. Stopień zaawansowania usługi można mierzyć następującymi metodami:

- ilość godzin przepracowanych bezpośrednio przy wykonywanej usłudze,
- obmiar wykonanych prac,
- udział poniesionych kosztów od dnia zawarcia umowy, aż do dnia ustalenia przychodu w całościowych kosztach wykonania usługi.

Jeżeli na dzień bilansowy nie można określić w sposób wiarygodny zaawansowania niezakończonych usług, to przychód powinien być ustalony w wysokości poniesionych kosztów w danym okresie, jednak nie wyższych od kosztów, których pokrycie w przyszłości przez zamawiającego jest prawdopodobne.

Problematyczne może okazać się ujęcie kosztów powstałych przed zawarciem kontraktu. W takiej sytuacji koszty związane z realizacją przedmiotu kontraktu ujmowane są w aktywach (rozliczenia międzyokresowe), jeżeli tylko pokrycie tych kosztów w przyszłości, nastąpi uzyskanymi od zamawiającego przyszłymi przychodami. Warto podkreślić iż w sytuacji gdy udział przychodów z niezakończonych usług na dzień bilansowy nie jest istotny w przychodach operacyjnych okresu sprawozdawczego, wtedy można nie stosować wyżej przedstawionych zasad. Kolejnym problemem związanym z ustaleniem stopnia zaawansowania usługi jest możliwość arbitralnej oceny stopnia zaawansowania np. przez inżynierów biorących udział w projekcie. Dzięki tej metodzie jednostki gospodarcze mogą tak zestawiać przychody z poniesionymi kosztami, że będą w stanie systematycznie pokazywać rentowność z kontraktu długoterminowego aż do jego ostatecznego rozliczenia. W przypadku ustalania przychodu w oparciu o otrzymane przychody pojawia się realna możliwość fałszerstwa wyników gdyż:

- zaliczkowanie ustaje po przekroczeniu pewnego stopnia zaawansowania usługi (np. 80-90%) więc brak rzeczywistego odzwierciedlenia narastania przychodów,

- kwota zaliczek może w ogóle nie odzwierciedlać postępu prac (w interesie wykonawcy jest pobieranie jak najwyższych zaliczek) tak więc w początkowym okresie często może nastąpić zawyżenie przychodów.

Dzięki prezentowaniu usług w toku można w łatwy sposób manipulować wynikiem finansowym. Zazwyczaj koszty prac końcowych są duże, ale jeśli zalicza się przychody i koszty do usług w toku to w chwili zakończenia umowy i odpisania tych kosztów na wyniki jednostki, rentowność usług w dużym stopniu odbiega od wykazywanych w trakcie wykonywania umowy.

Przykład

Jednostka X w 2006 roku zawarła trzyletni kontrakt na usługi budowlane o cenie ryczałtowej o wartości 1000, planowane koszty 800. Końcem 2006 roku koszty wzrosły do 850. W 2007 roku kontrahent zatwierdził zmianę zakresu prac, uznając powiększenie umowy o 80 oraz wzrost kosztów o 64. Faktury zaliczkowe opiewają na kwotę 480 w 2006 roku, 520 w 2007 roku, 80 w 2008 roku. Poniższe tabele przedstawiają osiągnięty wynik finansowy w zgodzie z regułami sztuki księgowej i na podstawie otrzymywanych faktur.

Tabela nr 9 Wynik finansowy zgodnie z regułami sztuki księgowej

Pomiar metodą stopnia zaawansowania

Nazwa	2006	2007	2008
Przychody	300	456	324
Koszty	255	384,4	274,2
Zysk	45	71,2	49,8

Źródło: M. Kutera, A. Hołda, S. T. Surdykowska: *Oszustwa księgowe*, Difin, Warszawa 2006, s. 88.

Tabela nr 10 Pomiar bez możliwości wiarygodnego oszacowania stopnia zaawansowania prac

Nazwa	2006	2007	2008
Przychody	255	339,8	490,2
Koszty	255	339,8	324,2
Zysk	x	x	166

Źródło: M. Kutera, A. Hołda, S. T. Surdykowska: *Oszustwa księgowe*, Difin, Warszawa 2006, s. 88.

Tabela nr 11 Ustalenie wyniku finansowego na podstawie zaliczek fakturowych

Nazwa	2006	2007	2008
Przychody (ustalone na podstawie faktur zaliczkowych)	480	520	80
Koszty	255	384,8	274,2
Wynik finansowy	225	135,2	-194,2

Źródło: M. Kutera, A. Hołda, S. T. Surdykowska: *Oszustwa księgowe*, Difin, Warszawa 2006, s. 88.

Zaliczkowe ujęcie kontraktu pozwoliło na wykazanie przez dwa kolejne lata jego trwania dobrych wyników finansowych, natomiast w ostatnim trzecim roku nastąpiło urealnienie, co mogło stanowić rozczarowanie dla odbiorców sprawozdania finansowego.

13. Sprzedaż z klauzulą odkupu

Bardzo powszechną i stosowaną na całym świecie praktyką oszust księgowych jest operacja sprzedaży, wyłącznie na pewien okres określonych aktywów. Transakcję sprzedaży dokonuje się zazwyczaj tuż przed dniem bilansowym lub innym istotnym dniem, aby poprawić wyniki finansowe firmy, a także jej kondycję. Firma posiadająca aktywa (często różne formy zapasów oczekujące na sprzedaż), sprzedaje je podmiotowi innemu (najczęściej są to banki lub jednostki powiązane).

Umowa zawarta między stronami zawiera jednak opcję odkupu aktywów po upływie pewnego czasu (najczęściej następny okres obrotowy). Tak skonstruowana umowa daje całkowitą pewność jej wykonania. Strona która dokonuje sprzedaży ma pewność, że będzie mogła odzyskać aktywa natomiast strona dokonująca zakupu nie musi się martwić o sprzedaż zbędnych dla niej aktywów. Wielu teoretyków i praktyków wskazuje, aby taką sprzedaż uznawać jako pożyczkę zabezpieczoną aktywami, gdyż taki jest sens ekonomiczny owej operacji. Jeżeli sprzedaż potraktujemy w ten sposób, powinno znaleźć to swoje odzwierciedlenie w zobowiązaniach bilansu, a także w informacji dodatkowej. Zasadniczo wyróżnia się dwa rodzaje takich transakcji:

- w transakcji pierwotnej cena sprzedaży jest porównywalna z wartością bilansową aktywa w księgach sprzedającego. Pozwala to w danym momencie poprawić wskaźnik płynności,
- w transakcji pierwotnej cena sprzedaży znacząco wyższa od wartości bilansowej aktywa w księgach sprzedającego. Pozwala poprawić wskaźnik płynności jak i wskaźnik zyskowności.

W czasie realizacji umowy z klauzulą odkupu jednostka finansująca odsprzedaży aktywa nie po tej samej cenie, lecz po wyższej. Różnica powstała między ceną sprzedaży, a ceną odkupu stanowi koszt dla jednostki która sprzedaje aktywa, a dla firmy kupującej na pewien czas, stanowi wynagrodzenie za ryzyko związane z finansowaniem innego podmiotu. Taka operacja przypomina nic innego jak kredyt, a przeniesienie praw własności do aktywów stanowi zabezpieczenie kredytu.

Przykład:

Przedsiębiorstwo X sprzedało zapasy produktów gotowych o wartości bilansowej 600 000 zł za 950 000 zł podmiotowi Y na podstawie umowy z klauzulą odkupu (termin odkupu wynosi pół roku). Sytuacja ta powoduje:

- zmniejszenie wartości zapasów o 600.000 zł,
- wzrost kosztów zapasów sprzedanych o 600.000 zł,
- wzrost przychodów ze sprzedaży o 950.000 zł,
- wzrost środków pieniężnych o 950.000 zł.

Uznając, iż przed transakcją sprzedaży z klauzulą wykupu:

- aktywa obrotowe 1.600.000 zł,
- aktywa trwałe 700.000 zł,
- zapasy 650.000 zł,
- inwestycje krótkoterminowe 180.000 zł,
- zobowiązania krótkoterminowe 1.200.000 zł,
- strata ze sprzedaży (-) 240.000 zł,
- przychody z działalności podstawowej 2.600.000 zł,
- strata netto (-) 185.000 zł,
- przychody ogółem 2.950.000 zł,
- kapitały własne 800.000 zł.

Tabela nr 12. Wartości wybranych wskaźników dotyczących rentowności i płynności

Wybrane wskaźniki	Wartość wybranych wskaźników przed transakcją sprzedaży z klauzulą odkupu	Wartość wybranych wskaźników po transakcją sprzedaży z klauzulą odkupu
Rentowność sprzedaży	(-) 9,23%	(+) 3,1%
Rentowność netto z działalności	(-) 6,27%	(+) 3,43%
Rentowność kapitałów własnych	(-)23,12%	(+) 16,71%
Rentowność majątku	(-) 8,04%	(+) 5,81%
Wskaźnik płynności podstawowy	1,33	1,67
Wskaźnik płynności zaostrożony	0,79	1,62
Wskaźnik płynności gotówkowej	0,15	0,94

Źródło: M. Kutera, A. Hołda, S. T. Surdykowska: *Oszustwa księgowe*, Difin, Warszawa 2006, s. 90-91.

Dzięki pojedynczej transakcji jednostka może w istotnym stopniu wpłynąć na swoją kondycję finansową. W powyższej sytuacji spółka X zostałaby uznana za nierentowną i mało płynną, tymczasem po transakcji już rentowna i płynna. Wiele z tych wskaźników jest ważnymi elementami analizy finansowej, od której uzależniona jest zdolność kredytowa.

14. Odpisy aktualizacyjne a realność aktywów

Odpis aktualizacyjny stanowi kwotę zmniejszenia na dzień bilansowy wartości księgowej aktywa wynikający z ewidencji w takcie okresu sprawozdawczego. Odpisy aktualizacyjne z jednej strony stanowią kategorię bilansową, gdyż zmniejszają wartość aktywów, z drugiej strony zaś są kosztem dla jednostki. Odpisy aktualizacyjne tworzy się z dwóch przyczyn:

- wycena aktywów według określonego parametru,
- utrata wartości aktywów.

Definicję „trwałej utraty wartości” rozumie się jako sytuację, w której istnieje duże prawdopodobieństwo, iż kontrolowany składnik aktywów nie przyniesie w przyszłości w części lub w całości przewidywanych korzyści ekonomicznych. W takiej sytuacji poprzez odpis aktualizujący doprowadza się wartość składnika aktywów na podstawie ksiąg rachunkowych do ceny sprzedaży netto, a przypadku jej braku do wartości godziwej.

Natomiast jeśli chodzi o aktywa trwałe jednostka nie musi tworzyć odpisów aktualizujących, gdy wykáže, że utrata wartości jest tylko krótkotrwała.

Natomiast w przypadku aktywów obrotowych nieważne czy utrata wartości jest chwilowa czy trwała, jednostka ma obowiązek dokonać odpisu aktualizacyjnego.

Odpisy aktualizacyjne można w sposób łatwy wykorzystać do manipulacji obrazem ekonomicznym jednostki gospodarczej. Nietworzenie aktualizujących odpisów pozwala na wykazania zawyżonych wartości aktywów, oraz również nieujawnianie rzeczywistych kosztów, co w konsekwencji prowadzi do zawyżania wyników finansowych. Wyróżnia się następujące typy oszustw związanych z odpisami aktualizującymi:

- manipulacja kwotą lub okresem odpisu aktualizacyjnego,
- brak korekt odpisów aktualizacyjnych mimo istnienia stosownych przesłanek,
- manipulacja kwotą lub terminem rozwiązania odpisu aktualizacyjnego.

15. Odpisy aktualizacyjne zapasów

Powołując się na ustawę o rachunkowości na dzień bilansowy zapasy wycenia się według cen nabycia, zakupu lub według kosztu wytworzenia jednak nie wyższych od cen sprzedaży netto. W ujęciu praktycznym odpisy aktualizujące wartość aktywów obrotowych tworzone są głównie na poprzez utraty wartość lub wyceny po cenach sprzedaży netto niższych od pierwotnej wyceny bilansowej. Wartość netto jest głównym parametrem wyznaczającym wartość odpisu aktualizującego. Przy dokonywaniu szacowania wartości netto możliwej do uzyskania należy opierać się na dowodach wiarygodnych dostępnych w czasie sporządzania szacunków; szacunki powinny uwzględnić wahania cen i kosztów dotyczących zdarzeń mających miejsce po zakończeniu okresu. Utworzenie odpisu aktualizującego uzależnione jest od szacunków i ocen zdarzeń przyszłych, daje możliwość manipulowania wartością odpisu, bądź podjęcia decyzji o zaniechaniu tworzenia odpisu aktualizującego.

Zgodnie z MSR nr 2 przy ustalaniu wartości netto powinno uwzględnić się przeznaczenie zapasów. Dla przykładu zapasy służące w realizacji kontraktu, powinny być wycenione przy uwzględnieniu cen zawartych w kontrakcie, choć cena netto może różnić się od tej zawartej w kontrakcie. Również według MSR nr 2 nie należy odpisywać materiałów, które zostaną wykorzystane do produkcji, do kwoty niższej od ceny nabycia, jeżeli oczekuje się, że wyroby gotowe wytworzone przy wykorzystaniu tych materiałów będą sprzedane powyżej kosztów wytworzenia.

Najbardziej powszechnymi oszustwami związanymi z odpisami aktualizującymi zapasy, jest niewykazywanie ich na dzień sporządzenia bilansu, co zawyża wynik finansowy, a także manipulowanie okresem rozwiązania odpisu aktualizującego (pomimo, iż ustala przyczyna dla której utworzono odpis aktualizujący, jednostka rozwiązuje go w dogodnym dla siebie momencie). Warto nadmienić, iż w jednostkach produkcyjnych częste są manipulacje wartością produkcji w toku. Jednostki chcące wykazać jak najlepszy wynik finansowy, starają się prezentować wartość produkcji w toku w jak największym wymiarze, co minimalizuje koszty danego okresu. Z kolei jednostki, którym zależy na jak najlepszym wyniku finansowym w przyszłych okresach, starają się o zaniżenia wartości produkcji w toku.

Przykład:

Jednostka X nabyła 200 szt. materiałów po 30 zł/szt., które zostały zaksięgowane po cenie zakupu. Na skutek utraty wartości materiałów, dokonano odpisu aktualizacyjnego – wartość netto materiałów 26 zł/szt. W kolejnym okresie ustala przyczyna, powodująca powstanie odpisu aktualizacyjnego. Wartość rynkowa materiałów wynosi 40 zł/szt. Poniżej ukazano ujęcie i księgowanie odpisu aktualizującego, a także jego odwrócenie.

Ujęcie odpisu aktualizacyjnego:

Wartość początkowa materiałów = 200 szt. x 30 zł/szt. = 6000 zł

Odpis aktualizacyjny = 200 szt. x 4 zł/szt. = 800 zł

Tabela nr 13. Sposób księgowania odpisu aktualizacyjnego

Tabela dekretacyjna	DT	CT
Materiały	Sp. 6000	
Odpis aktualizacyjny wartości materiałów		800
Pozostałe koszty operacyjne	800	

Źródło: M. Kutera, A. Holda, S. T. Surdykowska: Oszustwa księgowe, Difin, Warszawa 2006, s. 97.

Odwrocenie zapisu aktualizacyjnego:

Wartość rynkowa materiałów = 200 szt. x 40 zł/szt. = 8000 zł, księguje się jedynie 800 zł (kwota odpisu aktualizacyjnego)

Tabela nr 14. Sposób księgowania odwrócenia zapisu aktualizacyjnego

Tabela dekretacyjna	DT	CT
Materiały	Sp. 6000	
Odpis aktualizacyjny wartości materiałów	800	Sp. 800
Pozostałe koszty operacyjne		800

Źródło: M. Kutera, A. Holda, S. T. Surdykowska: Oszustwa księgowe, Difin, Warszawa 2006, s. 98

Jednostki mające zamiar wykazać dobre wyniki finansowe, mogą manipulować terminem odwrócenia opisu aktualizacyjnego np. dokonać odwrócenia w wygodnym dla zarządzającego terminie, a nie w terminie wynikającym z ustania przyczyny powodującej odpis aktualizacyjny.

16. Odpisy aktualizacyjne należności

Zgodnie z Ustawie o Rachunkowości należności na dzień bilansowy wycenia się w kwocie wymaganej zapłaty z zachowaniem zasady ostrożności. Szalenie istotne jest ustalenie kwoty należnych jednostce odsetek z tytułu nieterminowej spłaty, a także ujęcie stopnia prawdopodobieństwa spłaty łącznej kwoty należności. Odpisy aktualizujące należności zaliczane są w ciężar pozostałych kosztów operacyjnych, bądź kosztów finansowy. Według art. 35b UoR odpisy dokonuje się w odniesieniu do:

- należności od dłużników postawionych w stan likwidacji lub w stan upadłości – do wysokości należności nieobjętej gwarancją lub innym zabezpieczeniem należności, zgłoszonej likwidatorowi lub sędziemu komisarzowi w postępowaniu,
- należności od dłużników w przypadku oddalenia wniosku o ogłoszenia upadłości, jeżeli majątek dłużnika nie wystarczy na zaspokojenie kosztów postępowania upadłościowego w pełnej kwocie należności,
- należności kwestionowanych przez dłużników oraz z których zapłatą dłużnik zalega, a według oceny sytuacji majątkowej i finansowej dłużnika spłata należności w umownej kwocie nie jest prawdopodobna – do wysokości niepokrytej gwarancją lub innym zabezpieczeniem należności,
- należności stanowiących równowartość kwot podwyższających należności, w stosunku do których uprzednio dokonano odpisu aktualizującego – w wysokości tych kwot, do czasu ich otrzymania lub odpisania,
- należności przeterminowanych lub nieprzeterminowanych o znacznym stopniu prawdopodobieństwa nieściągalności w przypadku uzasadnionych rodzajem prowadzonej działalności lub strukturą odbiorców – w wysokości wiarygodnie oszacowanej kwoty odpisu, w tym także ogólnego, na nieściągane należności³. [Ustawa z 29 września 1994r. o rachunkowości. Dz.U. 2019 poz. 3].

Jak wynika z zapisów przedstawionych w ustawie, podstawowymi kryteriami zaliczenia wierzytelności do nieściągalnych i dokonania odpisu aktualizacyjnego jest szacunek prawdopodobieństwa spłaty wierzytelności, a także ocena kondycji finansowo-gospodarczej zadłużonego podmiotu. Innymi stosowanymi kryteriami są np. wskaźniki płynności zadłużenia okres zalegania ze spłatą – im dłuższy tym mniejsze prawdopodobieństwo otrzymania zapłaty, rentowności i inne wskaźniki finansowe odnoszące się do firmy zobowiązanej do zapłaty.

Zastosowanie jakiegokolwiek z kryterium, czy to oceny prawdopodobieństwa spłaty, oceny wskaźników finansowych, czy okresu zalegania nie dają pewności co do utworzenia odpisu aktualizującego. W praktyce stosuje się często dwie metody szacowania odpisów aktualizujących:

- metoda indywidualna – stosowana zazwyczaj w jednostkach o mniejszej liczbie odbiorców, gdzie o odpisie aktualizującym decyduje się na podstawie analizy sald należności dla poszczególnych odbiorców, historii płatności, otrzymanych potwierdzonych sald rozrachunków lub innych indywidualnych ustaleń z dłużnikami,

³ Ustawa z 29 września 1994r. o rachunkowości. Dz.U. z 2019 poz. 351.

- metoda statystyczna – stosowana przy dużej liczbie odbiorców, gdy analiza poszczególnych sald zajmuje zbyt dużo czasu i opiera się na tzw. analizie wiekowej należności.

Łatwo wyciągnąć wnioski iż sam sposób tworzenia odpisów aktualizujących pozostaje obiektywny, jednak kryteria ich tworzenia mają charakter subiektywny co może być wykorzystane do fałszowania stanu faktycznego jednostki gospodarczej np. jeśli jednostce zależy na zaniżonym wyniku finansowym, utworzy zawyżoną ilość odpisów aktualizujących nie dokonywanie odpisów aktualizujących należności powoduje zawyżenie osiąganych przychodów.

Przykład

Jednostka X ustaliła następującą metodologię dokonywania odpisu aktualizującego:

- 20 % należności przeterminowane powyżej 30 dni,
- 40 % należności przeterminowane powyżej 90 dni,
- 100 % należności przeterminowanych powyżej 180 dni.

Tabela nr 15 Kalkulacja odpisu aktualizującego należności

Nazwa	bieżące	do 30 dni	30-90 dni	90-180 dni	pow. 180 dni	razem
Należności handlowe	30.000	10.000	15.000	5.000	7.000	67.000
% odpisu ogólnego	0%	0%	20%	40%	100%	
odpis ogólny	0	0	3.000	2.000	7.000	12.000

W ostatecznym rozrachunku jednostka X dokona odpisu aktualizacyjnego na kwotę 12.000 zł, co stanowi 17,91 % wartości wszystkich należności. Brak takowego odpisu fałszuje informację ekonomiczną, gdyż zawyżona jest wartość należności handlowych i zawyżony jest wynik finansowy jednostki.

Podsumowanie

W dzisiejszych czasach księgowi idealnie wpisują się w słowa słynnego Pablo Picasso „Gdyby istniała tylko jedna prawda, nie można by było namalować stu obrazów na ten sam temat”. Gdyby istniała tylko jedna prawda, można by obliczyć tylko jeden wynik finansowy. Wciąż postępujące procesy rozwoju rynków finansowych, globalizacja, oraz coraz większe skomplikowanie struktur przedsiębiorstw, a także mnogość procesów gospodarczych zmuszają rachunkowość jak i księgowych do ciągłego nieprzerwanego rozwoju. Niestety standardy

rachunkowość nie nadążają za zmieniającą się sytuacją co powoduje, iż zawsze pojawiają się rozwiązania kreatywne lub też agresywne – łamiące prawo.

Pojęcie „szacowania wartości” jest wszechobecne we wszystkich standardach rachunkowości, sam ten zapis daje wiele możliwości do świadomej lub nieświadomej manipulacji. Niestety traci na tym rzetelność i prawdziwość informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym. Należy sobie zdać sprawę, iż w XXI wieku to posiadanie informacji, a także możliwość kreowania ich w dowolnie wybrany sposób daje olbrzymią władzę, i stanowi wielkie zagrożenie.

Streszczenie

Słowa kluczowe: oszustwo, księgowość, przychód, zarządzanie, ryzyko.

Fałszerstwa oraz manipulacje wielkich spółek nie powodują już tylko utraty kapitału inwestorów, powodują zachwianie całych sektorów rynku finansowego, co w konsekwencji może prowadzić do wielkich i przewlekłych kryzysów gospodarczych, recesji i ubóstwa.

Rozwój nie dotyczy jednak tylko samej rachunkowości, pojęcie kontroli wewnętrznej, audytu wewnętrznego i zewnętrznego kiedyś bagatelizowane dziś odgrywają olbrzymią rolę nie tylko w procesie kształtowania i udoskonalania przedsiębiorstwa. Są to trzy ogniwa, które dzięki spójnej współpracy mogą zminimalizować próby oszustwa i manipulacji. Kreatywność jest dziś pojęciem niezbędnym w zawodzie księgowego, gdyż pozwala dostosować się do zaistniałej sytuacji. Problem pojawia się gdy działania wybiegają poza granicę prawa, a dopóki tylko będą istnieć chciwość i żądza władzy, dopóty światem będą wstrząsać wielkie oszustwa księgowe.

Creative accounting - shaping the image of the financial statements

Keywords: fraud, accounting, revenue, management, risk

Summary

Forgeries and manipulations of large companies do not only cause the loss of investors' capital, they cause the disruption of entire sectors of the financial market, which in turn may lead to large and protracted economic crises, recessions and poverty.

However, development does not only concern accounting itself, the concept of internal control, internal and external audit, once underestimated today, play a huge role not only in the process of shaping and improving the company. These are the three links that, thanks to consistent cooperation, can minimize attempts at fraud and manipulation. Creativity is a

necessary concept in the accounting profession today, as it allows you to adapt to the situation. The problem arises when actions go beyond the law, and as long as there is greed and lust for power, the world will be shaken by great accounting fraud.

Bibliografia

1. M. Przybylski, Czy kreatywnie oznacza negatywnie? Rzeczpospolita z 25.11.2002 r.
2. H. Zgólkowska (red.), Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny, Wyd. Kurpisz, Poznań 1998, t. 18.
3. Piotr Gut: Kreatywna księgowość, a fałszowanie sprawozdań finansowych, C.H. Beck, Warszawa 2006.
4. E. Mączyńska, Nieuczciwych metod księgowych nie powinno określać się jako kreatywne, Rzeczpospolita z dnia 09.08.2002 r.
5. J. Pfaff: Wpływ rewizji finansowej na wiarygodność sprawozdania finansowego, AE Katowice 2007.
6. A. Kamela-Sowińska: Psychologiczne i ekonomiczne źródła oszustw księgowych, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, 2006.
7. M. Kutera, A. Hołda, S. T. Surdykowska: Oszustwa księgowe, Difin, Warszawa 2006
8. S. Surdykowska, Rachunkowość międzynarodowa, Zakamycze, Kraków 1999.
9. A. Rozensztangiel, Upiększanie danych w sprawozdaniach finansowych, „Rachunkowość” 5/1995.

Akty prawne

1. Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. (t.j. Dz. U. 2019 poz. 351).
2. Kodeks karny skarbowy z 10 września 1999 r. (t.j. Dz. U. 2018, poz. 1958).
3. Kodeks karny z 6 czerwca 1997 r. (t.j. Dz. U. z 2018 r poz. 1600).

3. Relacja z Konferencji⁴

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, wraz ze współorganizatorami: Miastem Rybnik i Instytutem Audytorów Wewnętrznych IIA Polska, zorganizowali konferencję „Perspektywy rozwoju nadzoru korporacyjnego - komunikacja oraz etyka w administracji publicznej i w biznesie”.

Uczestników Konferencji niezwykle ciepło i serdecznie powitał Dziekan Wydziału Biznesu, Finansów i Administracji – dr inż. Tomasz Zieliński.

W imieniu IIA Polska uczestników, prelegentów i organizatorów powitała Iwona Bogucka zastępca Prezesa IIA Polska. Wydarzenie miało wyjątkowy charakter, na co wyraźnie wskazuje lista zaproszonych do Rybnika prelegentów i ekspertów. Znaleźli się na niej pracownicy Uniwersytetu Ekonomicznego, będący jednocześnie członkami

rad nadzorczych w największych – strategicznych spółkach z udziałem Skarbu Państwa, tj. PGG S.A. oraz Przewodniczący Rad nadzorczych m.in. PKN Orlen S.A.:

Konferencja pozwoliła uczestnikom poszerzyć swoją wiedzę z zakresu kontroli zarządczej w administracji publicznej i biznesie, sprawozdawczości, a także komunikacji i etyki.

Zdaniem **dr Katarzyny Olejko** z UE Katowice, która od lat obserwowała pracę członków najwyższego kierownictwa i właścicieli licznych, większych oraz mniejszych firm profesjonalizmu i sprawność działania przyczynia się do powodzenia

⁴ Iwona Bogucka, wiceprezes IIA Polska.

podejmowanych projektów, rozwiązań, wyzwań. Pani doktor otrzymywała liczne sygnały świadczące o odczuwanej przez te osoby potrzebie pogłębiania praktycznych umiejętności. Rozmówcy podkreślali, że poza wiedzą dotyczącą mechanizmów wspomagających, potrzebują również wskazówek jak łączyć techniki i wykorzystywać efekt synergii w zarządzaniu przedsiębiorstwem.

Mieliśmy też okazję wysłuchać wspaniałej prelekcji o kłamstwie, jego odmianach i roli w procesie komunikacji. Niezwykle elektryzujące wystąpienie, które uzmysłowiło nam, jak nieodzownym elementem komunikacji jest to zjawisko. Patrząc na kłamstwo jako element interakcji pomiędzy dwiema osobami, przyjmujemy perspektywę zwracając uwagę na fakt, że kłamstwo jest nie tylko komunikatem emitowanym przez osoby oszukujące, ale również wynikiem oddziaływania na siebie partnerów interakcji. Mówiąc o wykrywaniu kłamstwa w komunikacji interpersonalnej, prelegent odwoływał się też aspektów udokumentowanej wiedzy

na temat strategii podejmowanych w celu dojścia do prawdy.

Od kłamstwa przeszliśmy w naszych rozważaniach do etyki i postaw, które mają eliminować postawy wątpliwe w świecie biznesu ale także naszych codziennych relacjach nie tylko z klientami. Ponadto w 2 panelach eksperckich podejmowaliśmy ożywioną dyskusję na temat ryzyka i jego wpływu na cele biznesowe oraz perspektywach rozwoju audytu wewnętrznego w aspekcie nowych obszarów i wyzwań. Jak zwykle uczestnicy konferencji nie zawiedli, dzielili się swoimi refleksjami, doświadczeniami i wątpliwościami. Ta konferencja prganizowana po raz kolejny już wpisuje się w kanon szerokich rozważań na temat narzędzi wspierających proces zarządzania organizacją, jak również umiejętności miękkich, które odgrywają kluczową rolę w procesie komunikacji.

Zdjęcia z relacji zostały opublikowane dzięki uprzejmości pracowników Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach.

4. Doroczna Konferencja IIA Polska⁵

W dniach 05 – 06 czerwca br., w hotelu w Hotelu Golden Tulip Centre w Warszawie odbyła się XVII Doroczna Konferencja IIA Polska. W tym roku tematem konferencji była „Odporność organizacji w erze zmian kulturowych i rewolucji cyfrowej. Audyt, jako katalizator zmian”. W ciągu dwóch dni niemal 130 uczestników mogło wziąć udział w wykładach, warsztatach i panelu dyskusyjnym.

⁶W pierwszym dniu konferencji wykłady objęły wyznawania związane ze z rewolucją

cyfrową i globalizacją działalności, w której powinien odnaleźć się etyczny audytor. Szczególnie inspirujący był wykład Grzegorza Turniaka, który na miejscu przekonywał audytorów jak ważne są media społecznościowe i jak w praktyce można je wykorzystać zarówno w procesie komunikacji jak i

promocji zawodu audytora wewnętrznego. O zmianach i wyzwaniach związane z rewolucją cyfrową opowiadał Tomasz Szadkowski. Dużym zainteresowaniem cieszył się wykład Kamila Wyszowskiego, którego pierwszy raz gościliśmy na naszych wydarzeniach. Przedstawił w swojej prezentacji ryzyka związane z odpowiedzialnością społeczną wskazując przy tym dużo praktycznych przykładów opartych na doświadczeniu UN Global Compact, która jest największą na świecie platformą angażującą biznes w realizację Celów Zrównoważonego Rozwoju (SDG). Kolejny prelegent Michał Olszewski podzielił się swoim doświadczeniem w budowaniu międzykulturowego zespołu audytowego do realizacji audytów globalnych przedstawiając praktyczne wskazówki zachowań, które z jednej strony pomagają w zrozumieniu tolerowanych zachowań innych kultur i jednocześnie są użyteczne w budowaniu relacji wielokulturowych zespołów. Jarosław Łojewski przeprowadził wykład zainspirowany

⁵ Katarzyna Lenczyk-Woroniecka IIA Polska.

⁶ Zdjęcia Katarzyna Celińska IIA Polska.

własnym doświadczeniem wskazujący jak uczyć się na własnych błędach, jaka jest odporność organizacji na porażki i jak wyciągać z nich wnioski. Przedstawił jak może pomóc w tym audytu i jakie są warunki niezbędne do tego, aby organizacja była przygotowana procesowo do wyciągania wniosków z porażek. O wyzwaniach etycznych audytora przy realizacji zadań poświęcony był wykład Marcina Dublaszewskiego, który podzielił się swoimi refleksjami i doświadczeniem związanym ze stosowaniem Kodeksu Etyki IIA w codziennej pracy audytora.

Drugi dzień konferencji do lunchu został podzielony na dwie ścieżki tematyczne Kultura i zarządzanie oraz Technologie bezpieczeństwo, które odbywały się równolegle w dwóch salach, przy czym w ramach obydwu wydarzeń przeprowadzono warsztaty. Tematem przewodnim warsztatów w pierwszej ścieżce przeprowadzonych przez Tomasza Dziędę było audytowanie kultury organizacyjnej i środowiska etycznego, natomiast drugi warsztat dotyczący analizy i zarządzania incydentami poprowadził Sebastian Burgemejster i Dariusz Mikucki.

Kolejnym tematem prowadzonym w ramach ścieżki Kultura i zarządzanie

były psychologiczne aspekty pułapek pamięci – fałszywe wspomnienia. Dariusz Mielnik przedstawił jak pozyskiwać wiarygodne informacje z wywiadu oraz udostępnił ciekawe wyniki badań przeprowadzonych wśród grupy audytorów wewnętrznych i finansistów, których wynikiem były wnioski wskazujące, że wykonywany zawód i wynikający z tego poziom specyficznej wiedzy pozostawał bez związku z generalną tendencją do występowania zjawiska fałszywych wspomnień. Praktycznie oznacza to, że audytorzy muszą wiedzieć, że wszyscy się mylą przypominając sobie czas miniony i nie muszą być tego świadomi, należy wziąć to pod uwagę przygotowując się, prowadząc i oceniając wyniki rozmów oraz osadzenie rozmowy w realiach bliskich naszemu rozmówcy powinno zwiększać szansę na uzyskanie wiarygodnych informacji. Równolegle swoją prezentację przedstawił Sławomir Szmulik omawiając

wyzwania dla audytu i kontroli wynikające z wdrażania koncepcji e-administracji, przedstawiają m.in. proste pytania pomocne audytorom w wykonywaniu audytów BIP pod kątem wymogów prawnych. Kolejne ciekawe wystąpienia pierwszej ścieżce tematycznej zostały przeprowadzone przez Helenę Zielińską w zakresie audytowania obszaru compliance i antykorupcji w organizacji wielokulturowej oraz Igora Mroza, który w niestandardowy sposób, angażując uczestników konferencji przedstawił koncepcję 5 oznak, które dają powody do zmartwienia przy realizacji projektów. W sposób humorystyczny a jednocześnie w pełni profesjonalny przedstawił oznaki wskazujące na pozornie gładką ich realizację przedstawiając dużo praktycznych przykładów. Równolegle w ścieżce drugiej bardzo praktyczny wykład przedstawił Bartłomiej Witucki w obszarze audytowania zarządzania prawami autorskimi (licencjami). Szczególnie cenne było zwrócenie uwagi na zapisy wymogów licencyjnych, które często są pomijane, a które skutkują wysokimi karami dla organizacji. Natomiast Jolana Gasiewicz podzieliła się z uczestnikami konferencji pierwszymi wpadkami i wnioskami po roku funkcjonowania RODO.

Po obiedzie Justyna Jakubczyk podzieliła się koncepcją audytu w Design Thinking i Design Thinking w audycie. Ciekawe spojrzenie na biznesowe planowanie zmian i porównanie ich z procesem realizacji audytu stanowiło inspirującą lekcję nowych metodyk i ciekawą alternatywę wprowadzania rozwiązań organizacyjnych. Wyjątkowa osobowość prowadzącej wykład oraz jej nieaudytowe doświadczenie wprowadziło świeżość spojrzenia na zmianę jako element podlegający ocenie.

Konferencja zakończona została panelem dyskusyjnym, w którym wzięli udział Anna Partyka-Opiela, Tomasz Dzida, Michał Wizner, Bartłomiej Witucki, Mariusz Mielnik oraz Maciej Drabio. Prowadzący panel Rafał Urbaniak prowokował uczestników do odpowiedzi jak audyt powinien działać oraz jakie wyzwania musi podjąć w erze globalnych zmian. Jak układać współpracę z działami compliance, jak przebiega współpraca i jakie może uzupełniać się ich praca. Jaki wpływ na te wyzwania mają aspekty etyczne, prawne i techniczne. Przeprowadzona dyskusja potwierdziła jak ważna jest funkcja audytu wewnętrznego i jednocześnie ilu wyzwaniom musi sprostać.

Wszystkie wydarzenia zostały wysoko ocenione przez uczestników konferencji a zaproszenie prelegenci zapewnili wysoki poziom wykładów.

5. Relacja ze spotkania szkoleniowego kół regionalnych i koła Audytorów Jednostek Administracji Publicznej IIA Polska „Audyty wewnętrzny - jak zwiększyć zgodność i efektywność”⁷

W dniach 16-17 maja 2019 r. odbyło się spotkanie szkoleniowe członków i sympatyków Instytutu Audytorów Wewnętrznych IIA Polska.

Miejscem spotkania były Stare Jabłonki, a gospodarzem Warmińsko-Mazurskie Koło Regionalne IIA Polska. Wydarzenie było objęte honorowym patronatem Wojewody Warmińsko-Mazurskiego. Partnerami wydarzenia były firmy: El Polska sp. z o.o. i edpo.pl Ochrona Danych Osobowych (www.edpo.pl), które udzieliły wsparcia materialnego i merytorycznego. Organizacja wydarzenia była możliwa dzięki społecznemu zaangażowaniu prelegentów i koordynatorów kół IIA Polska.

List powitalny w imieniu Wicewojewody Warmińsko-Mazurskiego p. Sławomira Sadowskiego odczytała p. Agnieszka Warakomska-Poczobut - Dyrektor Gabinetu Wojewody Warmińsko-Mazurskiego Artura Chojeckiego.⁸

W imieniu Zarządu Instytutu Audytorów Wewnętrznych IIA Polska spotkanie otworzyła Katarzyna Lenczyk-Woroniecka, przybliżając zmiany w sylabusie certyfikacyjnym zawodu audytora wewnętrznego.

Po zakończeniu części otwierającej rozpoczęliśmy cykl odkrywczych prelekcji, rozmów i refleksji o praktycznych aspektach zawodu audytora.

Pierwszy prelegent Michał Cupiał – Dyrektor Centrum Ochrony Danych Osobowych przy WSiE TWP w Olsztynie, podzielił się spostrzeżeniami rocznej perspektywy od wdrożenia RODO. Wnioskiem z wystąpienia prelegenta była konstatacja, że RODO nie ułatwiło nam funkcjonowania. Często zapominamy o tym, aby przetwarzanie danych osobowych

⁷ Renata Pradela IIA Polska.

⁸ Zdjęcia z relacji Renata Pradela IIA Polska.

organizować w taki sposób, by służyło ono ludziom. Pożądany kierunek myślenia przy przetwarzaniu danych to:

- 1) wyjście w stronę klienta, ułatwienie mu realizacji jego praw;
- 2) informowanie o przetwarzaniu danych osobowych, przejrzystość, przystępność informacji i dopasowanie jej do odbiorcy (możliwie najkrótsza informacja, np. z odesłaniem do szczegółów na stronie internetowej);
- 3) powierzenie bądź nieprzetwarzania danych osobowych, powierzenie/współadministrowanie/udostępnienie;
- 4) zgłaszanie i prowadzenie rejestru naruszeń.

Następnie Mirosław Koczwara – Koordynator ds. zamówień publicznych w Warmińsko-Mazurskim Urzędzie Wojewódzkim w Olsztynie opowiedział o wyzwaniach w zamówieniach publicznych w kontekście zmów przetargowych. Podstawowe mechanizmy wymienione przez prelegenta to: składanie ofert kurtuazyjnych, mających stwarzać pozory konkurencyjności (formularze wyceny z takimi samymi błędami, oferty składane przez nieuprawnionego pracownika oferenta); oferty z rażąco niską ceną, udział w postępowaniu konsorcjów, w sytuacji gdy oferent mógł uczestniczyć w nim samodzielnie; ograniczenie składania ofert (niepodpisanie umowy przez oferenta i bycie jednocześnie podwykonawcą u innego uczestnika postępowania), rotacyjne składanie ofert, systemowy podział rynku. Zmowa przetargowa jako czyn nieuczciwej konkurencji, choć trudna do udowodnienia, może być podstawą do odrzucenia oferty.

Dlaczego etyka w realizacji audytu wewnętrznego jest istotna? Odpowiedzi na to pytanie udzielił p. Marcin Dublaszewski - Koordynator Koła Warmińsko- Mazurskiego IIA Polska,

Audytor wewnętrzny. Realizując funkcję audytu, audytor musi sobie odpowiedzieć: komu służy, komu ma być lojalny? Państwu, podatnikowi, skarbowi państwa, swojemu pracodawcy? Interes tych grup może być ze sobą sprzeczny. Od audytora oczekuje się etycznego podejścia. Na jego korzyść działają procedury, odniesienie się do standardów, postawa (podejście stricte zawodowe i bezkompromisowe), przejrzystość. Audytor=nieulegający emocjom perfekcjonista.

Równie istotne, co etyka są innowacje w audycie. Temat innowacji w audycie efektywnościowym przedstawiła p. Olga Petelczyc – Pełnomocnik Zarządu IIA Polska ds. CSR. Każdy widzi, że audyt potrzebuje zmiany. Zmiany sposobu myślenia:

- 1) praca na próbie praca na całej populacji;
- 2) przejście z audytowania procedur na audytowanie procesów;
- 3) obszary czasochłonne w audytowaniu automatyzacja pracy;
- 4) planowanie półroczne, proaktywna reakcja na ryzyko;
- 5) odświeżenie modelu III linii obrony, nastwionego na efektywność.

Najbardziej pożądane kompetencje w audycie to umiejętność krytycznego myślenia i komunikowania ustaleń z audytu. Umiejętności, które najtrudniej znaleźć na rynku to: cyberbezpieczeństwo, myślenie systemowe, analityczne, specjalistyczna wiedza związana z daną branżą. Aby być na bieżąco należy śledzić ryzyka i globalne trendy (ECIIA), być liderami wprowadzającymi zmiany.

Cykl prelekcji pierwszego dnia szkolenia zamknęła p. Elżbieta Paliga – Koordynator Koła Jednostek Administracji Publicznej IIA Polska, Kierownik Biura Audytu w UM Dąbrowa Górnicza dzieląc się doświadczeniem ze zrealizowanego audytu efektywności zasobów kadrowych. Aby skutecznie przeprowadzić taki audyt decydujące jest wsparcie kierownictwa. Kluczowe wnioski z przeprowadzonej analizy realizowanych przez pracowników zadań (fotografia dnia pracy) to: niepotrzebne tworzenie przez pracowników odrębnych, swoich rejestrów spraw; istnienie nierównomiernego podziału czasu pracy - liczba spraw na pracownika, nadmierne obciążenie pracowników merytorycznych czynnościami technicznymi, wadliwie skonstruowany system sprawozdawania wyników pracy. Zaproponowane przez audyt usprawnienia to przede wszystkim stopniowe przejście na pracę w systemie elektronicznym.

W drugim dniu szkolenia Tomasz Dzida – audytor, coach, trener, lider i przedsiębiorca społeczny (Vision Seed CCM Ltd, Entrepreneur Impet Ltd, EI Polska sp. z o.o.) przedstawił paradygmat w kontekście przywództwa systemowego. Zwinność, także w audycie - to adaptacja do warunków otoczenia, działanie, oprócz profesjonalizmu - aby mieć rację i relację. Realizując zadanie audytowe możemy wykorzystać podejście Agile – zwinne zarządzanie

projektem: zakres, harmonogram, zasoby. Wartością dodaną są krótkie odcinki, gdzie możemy porozmawiać o postępach, tym co nas blokuje, co jest do zrobienia - wizualizacja planu i postępu. Realizując zadanie nie pytajmy „dlaczego”, a „jak to robicie”, „co się stało”. „Co i jak” są pytaniami otwierającymi. Co powinno znaleźć się w raporcie poaudytowym – proporcjonalność, skupiamy się na tym co jest fundamentalne.

Jak zaprezentować swoje ustalenia w 15 minut, o tym opowiedziała p. Anna Fic - ekspert PR. Podstawa to:

- 1) efektywna komunikacja;
- 2) umiejętność prezentacji informacji w nieprzychylnym środowisku, czyli w sytuacjach trudnych;
- 3) chwytliwy tytuł, zachęcający do przeczytania informacji;
- 4) wprowadzenie, 3-4 zdaniowe streszczenie;
- 5) właściwa treść, co, gdzie, jak?
- 6) na końcu informacje najmniej istotne;
- 7) puenta komunikacyjna.

Nasza wiarygodność to kompetencje i przekonania (głos, mowa ciała). Aby dobrze sprzedać informacje zastanówmy się, czego słuchacze od nas oczekują. Przynęta ma smakować rybie, a nie wędkarzowi.

Spostrzeżenia nt. projektu informatycznego, z punktu widzenia wykonawcy przedstawił Tomasz Ziajka – właściciel firmy NETTOM, dostawca usług i produktów IT dla sektora publicznego. Przykładowe trudności napotymane w trakcie realizacji projektu to:

- 1) brak wiedzy po stronie zamawiającego;
- 2) brak kar po stronie zamawiającego;
- 3) brak odpowiedniej infrastruktury;
- 4) renegocjowanie umów;
- 5) zbyt duże projekty w stosunku do możliwości odbioru (braki kadrowe).

Po projekcie możemy napotkać problem z zarządzaniem zmianą – opór pracowników przed jego wdrożeniem.

Następny prelegent Anna Słowińska – coach, trener, audytor przedstawiła temat coachingu w audycie. Coaching do dodatkowe kompetencje. Korzyści z niego płynące to: rozwój osobisty, poprawa relacji, osiąganie celów, lepsze decyzje, sprawna komunikacja, wykorzystanie potencjału. Narzędzia coachingowe w audycie to m.in.: lepsze słuchanie, budowanie zaufania, świadomości klienta. Jako audytorzy jesteśmy dobrzy w szukaniu rozwiązań, coaching to dodatkowe umiejętności lub zmiana zawodu.

W ostatniej części szkolenia Izabella Murawska i Piotr Welenc – Dyrektor GRC Wolters Kluwer SA omówili kwestie związane z cyberbezpieczeństwem. Narzędziem do realizacji cyberbezpieczeństwa w przyszłości jest blockchain. Kawałek oprogramowania, oparty o matematykę i decentralizację. Co nam grozi: nie będzie potrzebny audyt ex post. Ważne by audytorzy wchodzili w nowe technologie. Największym zagrożeniem dla cyberbezpieczeństwa jest zmienność regulacji. Bezpieczeństwo jest aspektem wewnętrznym, należy bazować na wewnętrznej wiedzy, ale nie na wewnętrznych przekonaniach.

Podstawowym wyzwaniem jest odpowiednie zaprojektowanie systemu cyberbezpieczeństwa:

- 1) Systemu nie można sprowadzić do określonego rodzaju papierologii;
- 2) System ma być konsystentny;
- 3) Operator Usługi Kluczowej (OUK) nie może ograniczać się do działań naskórkowych, pozorowanych, musi w każdej chwili udowodnić, że działa w praktyce w nim coś, co jest dobrze uświadomione, stosowane, udokumentowane, niefikcyjne;
- 4) Należy zachować spójność z: Krajowe Ramy Interoperacyjności (KRI) i RODO.

Na zakończenie spotkania szkoleniowego gospodarz spotkania Marcin Dublaszewski podziękował uczestnikom, prelegentom i organizatorom oraz zaprosił na następne spotkanie.

W spotkaniu uczestniczył także Prezes Instytutu Audytorów Wewnętrznych IIA Polska – Sebastian Burgemejster.

Organizatorzy Spotkania Szkoleniowego IIA Polska:

Warmińsko-Mazurskie Koło Regionalne IIA Polska – gospodarz spotkania

Śląskie Koło Regionalne IIA Polska

Dolnośląskie Koło Regionalne IIA Polska

Wielkopolskie Koło Regionalne IIA Polska

Lubelskie Koło Regionalne IIA Polska

Łódzkie Koło Regionalne IIA Polska

Koło Audytorów Jednostek Administracji Publicznej IIA Polska

6. Projekty

Master of Corporate Governance / Menedżer Ładu Korporacyjnego to unikatowa propozycja. Rybnicki Wydział Biznesu, Finansów i Administracji Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach jest jednym z nielicznych ośrodków dydaktycznych stwarzających możliwość zdobycia takiego - ściśle określonego profilu kwalifikacji. Można się o nie ubiegać także w ośrodku uniwersyteckim w Melbourne czy Hong-Kongu.

Źródło: Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

Mając na względzie wpływ wiedzy na rozwój praktycznych umiejętności zarządczych i nadzorczych podjąłem Studia na kierunku Master of Corporate Governance / Menadżer Ładu Korporacyjnego.

Program studiów to strzał w dziesiątkę co do oczekiwań i potrzeb szeroko pojętej kluczowej kadry menedżerów zarządzających organizacją. Dla osób otwartych na osobisty rozwój oraz doskonalenie w obszarach zarządzania i biznesu. Program tematyczny studiów zapewnia zdobywanie nowej wiedzy i umiejętności oraz pozwala usystematyzować i rozszerzyć posiadaną już wiedzę z zakresu zarządzania każdego typu organizacją.

7. Reklama

Od kilku lat wspieramy Fundację Spełnionych Marzeń, która opiekuje się dziećmi chorymi na nowotwory.

Fundacja Spełnionych Marzeń od 18 lat działa na rzecz dzieci i młodzieży chorej na nowotwory. Chociaż jej powstanie związane jest z osobistą tragedią jej założycieli, którzy po długiej walce z chorobą stracili jedenastoletniego syna, dziś sama jak dziecko - jest źródłem niesamowitej satysfakcji.

Od 2002 roku zmieniamy atmosferę panującą na oddziałach dziecięcej onkologii, wprowadzając uśmiech i radość - tak ważne w procesie leczenia nowotworów. Choroba nowotworowa wymaga długotrwałej hospitalizacji, a szpital na długie miesiące zamienia się w dom. Mali pacjenci muszą uporać się nie tylko z inwazyjnym leczeniem, ale też oderwaniem od swojej rzeczywistości i codzienności. Ich rodzice z największą zmagają się - bezgranicznym lękiem o dziecko. Małym pacjentom oraz ich rodzinom towarzyszymy od momentu diagnozy, przez cały proces leczenia, ale też po jego zakończeniu pomagając powrócić do codziennej rzeczywistości.

Fundacja swoją pomoc dedykuje małym pacjentów pięciu dziecięcym ośrodkom onkologicznym w Polsce!

Zachęcam Państwa do wsparcia właśnie tej organizacji. Wszystkie informacje dostępne są na stronie www.spelnionemarzenia.org.pl

8. Informacja

Zgodnie z postanowieniami Dyrektywy Administracyjnej Nr 4 IIA Global – 2011 wkład do publikacji powinien dotyczyć głównych zagadnień związanych z posiadanym certyfikatem lub zakresu związanego z CBOK, oraz lub ogólnego zakresu tematycznego certyfikatów specjalistycznych. Opublikowane książki lub artykuły niezwiązane bezpośrednio z audytem wewnętrznym będą akceptowane, o ile osoba certyfikowana jest w stanie udowodnić, że te działania przyczyniają się do biegłości w zawodzie audytora.

CIA CCSA CSFA CGAP CRMA

Maksymalna liczba przyznanych godzin 25 Maksymalna liczba przyznanych godzin 10

Ogólnie jedna strona publikacji z pojedynczym odstępem jest równa 2 godzinom CPE,

jednak w ramach poniższych limitów:

Książki – 25 godzin CPE Książki – 12 godzin CPE

Artykuły – 15 godzin CPE Artykuły – 6 godzin CPE

Opisy badań – 15 godzin CPE Opisy badań – 6 godzin CPE

Wymogi redakcyjne do nadsyłanych tekstów do magazynu IIA:

1. Układ artykułu (tekst Times New Roman 12 odstęp między wierszami pojedynczy):

a) Informacja o autorze (imię nazwisko, stanowisko, miejsce pracy, adres email itp.)

b) Tytuł

c) Cel

d) Wstęp

e) Kolejno ponumerowane rozdziały

f) Krótkie streszczenie (Podsumowanie)

g) Słowa kluczowe

h) Bibliografia

2. Przypisy do tekstu na każdej stronie (odesłanie do autora i strony patrz Bibliografia (wielkość czcionki 9 Times New Roman)).

3. Rysunki w formie edytowalnej z odesłaniem do źródła, np. Tabela nr (źródło kursywą 10 Times New Roman) źródło: opracowanie na podstawie Nowak J., Perspektywy rozwoju audytu, Wydawnictwo PTM, Warszawa 2016, s. 12–16.

4. Tabele w formie edytowalnej z odesłaniem do źródła jak wyżej.

5. Wykresy patrz jak wyżej.

6. Bibliografia np. Nowak J., Perspektywy rozwoju audytu, Wydawnictwo PTM, Warszawa 2016 (tekst Times New Roman 12 odstęp 1,0).

7. Terminy nadsyłania tekstów do każdego 15 drugiego miesiąca kwartału.
8. Artykuły przesłane do druku, po uzyskaniu pozytywnych recenzji, zostaną wydrukowane w magazynie w języku polskim. Objętość tekstu maksymalnie do pół arkusza wydawniczego (20 000 – 22 000 znaków – około 10 stron).
9. Autorzy tekstów zakwalifikowanych do druku otrzymają punkty CPE zgodnie Dyrektywą Administracyjną nr 4 IIA Global- 2011.

Więcej informacji na www.iaa.org.pl.

Zapraszamy do reklamowania Państwa produktów oraz usług na łamach Magazynu Instytutu Audytorów Wewnętrznych IIA Polska.

Wszystkie potrzebne informacje na temat reklamy w Magazynie można uzyskać u osoby kontaktowej w Biurze IIA Polska:

Renata Zyziak

Email: office@iaa.org.pl

Tel./fax: +48 (22) 110 08 13

Instytut Audytorów Wewnętrznych IIA Polska

ul. Świętokrzyska 20 (pokój 508, V piętro).

00–002 Warszawa